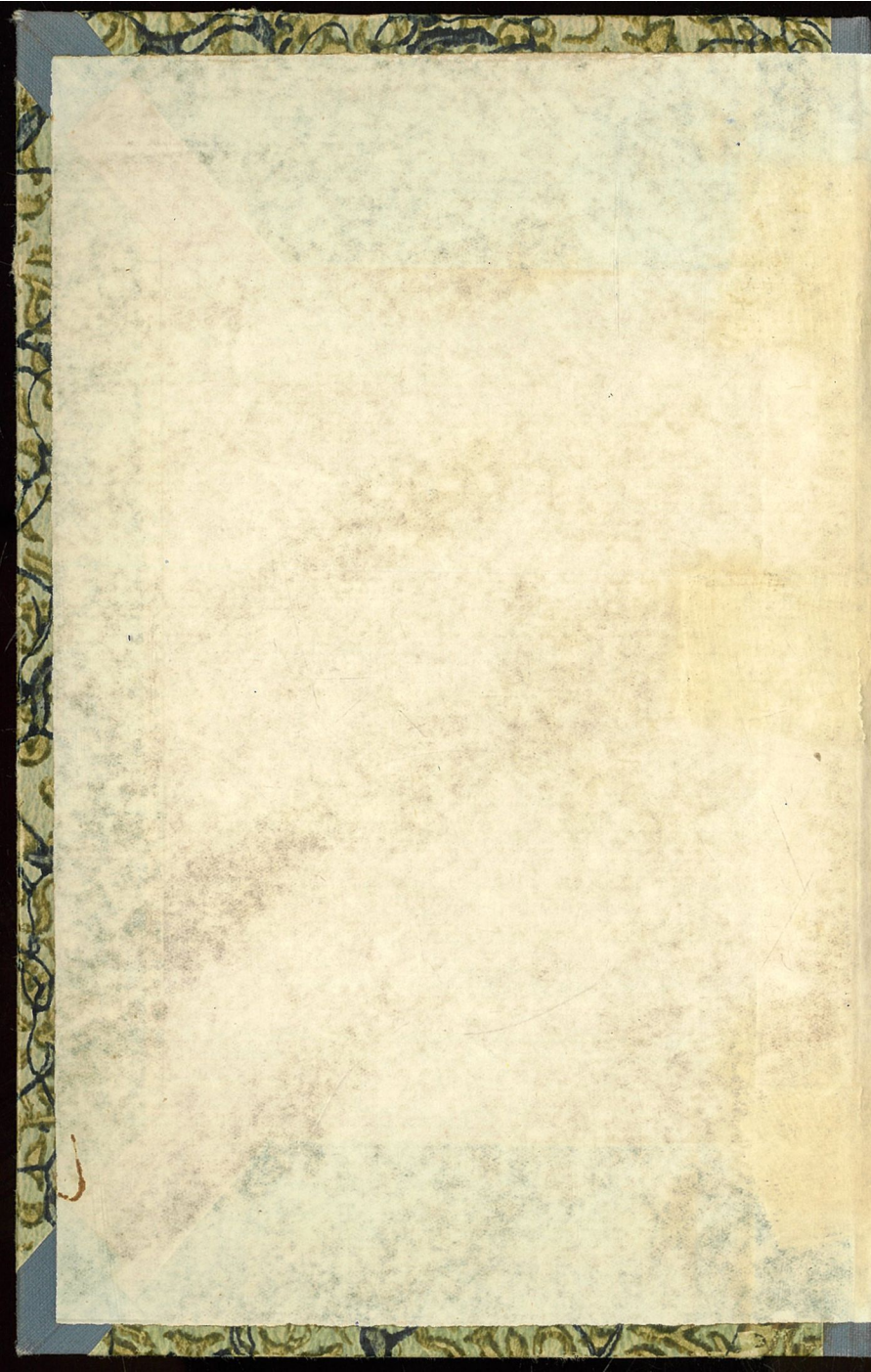

4(c)

Н-59

Нечуй-Левицький
Криве

дзеркало укр. товн.
к, 1912.

ТРИДЕСЯТ ЗЕРКАЛО
У ПРАПОРЦІ
МОБИ

ВІСНИК БЕЛОРУСЬКОГО

4(c)=91.73

H59

4(c)=91.73

H59

КРИВЕ ДЗЕРКАЛО УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ.

24764

Івана Нечуя-Левіцького.

10

24764

Державна історична
БІБЛІОТЕКА УРСР

83

К И Ї В.

03

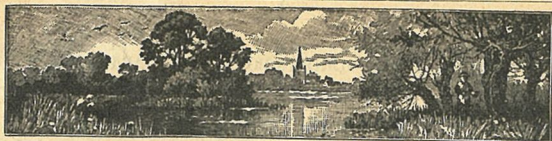
Друкарня І. І. Чоколова, В.-Житомирська № 20 д. в.
1912.

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ
У КИЇВІ

~~БІБЛІОТЕКА
НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА
У КИЇВІ~~

БІБЛІОТЕКА
НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА
У КИЇВІ

У КИЇВІ
НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

Руйнування української мови.

I.

Лиха пригода для українського письменства в його мові розпочалося в останні два роки од галицьких журналів, заведаних в Києві проф. Грушевським ніби-то задля того, щоб завести одну загальну книжну мову для Галичини й України, ще й загальний правопис. Проф. Грушевський перевів „Літ. Науковий Вістник“ з Львова в Київ, потім завів журнал, „Записки Київського наукового товариства“, як орган того товариства. Для народа на Україні був заведений журнал-газета „Село“, ще й під рукою проф. Грушевського незабаром опинилось видання журналу „Українська хата“... Як бачимо, в шановного пр. Грушевського була думка покласти широкий ґрунт і підвалини для текучого письменства на Україні, і він мав на увазі усі верстви нашого суспільства, і навіть наукові справи, ще й просвітність українського народа.

Задумана справа не малої вартости для України, ще й задумана з широким планом на користь українцям. Але через два роки ми бачимо недобрі добутки, бачимо усю шкоду, якої накоїли ці усі видання для української мови й загалом для українського письменства. Заводячи журнали, проф. Грушевський обіцяв виправлять галицьку мову в цих журналах і згодом спростить і галицький поплутаний чудний правопис. Але, як кажуть, „обіцянка-цяцянка“, і та обіцянка

так і зостається й досі цяцяркою і не справдилась а ні трощечки. В проф. Грушевського, як виявилось вже в його виданнях, була зовсім инча думка: він заповзвся нахрапом завести галицьку книжню мову й чудернацький правопис в українському пісьменстві й на Україні і зробити їх загальними і для Галичини, і для українців. Ця потаємна думка вихвачується в його статтях. Бо в своїх статтях в Літ. Н. Вістнику, він жалкує, що прихильників цієї системи з'єднання мови на Україні „мало“, та й ті, додає я од себе, роблять діло й ведуть цю пісьменську справу під загадом, а недоброхиті); він жалкує, що харківський філологічний факультет забалотірував прийняття галицької книжньої мови й правопису на Україні. Як проф. Грушевський і справді мав щирю думку зробити реформу галицької мови й чудернацького правопису і переробити її й перебудувать на зразець мови українського народа і українських класичних пісьмеників, то чого ж йому було й жалкувать?

Тим часом в свої статті „На Україні“ в Літер. Наук. Вістнику (III книжка за минувший рік) д. Грушевський кидает українцям докори, зовсім не правдиві й кривдні. Тут на Україні між українцями, пише він, я тільки й чую змагання за мову. І діти тіх батьків, котрі колись передніше нехтували буквою й сьміялись з цього, повернули назад, і тільки й мови в їх, що за букву... А хто ж цьому винен? питаємо мп в д. Грушевського. Само по собі сам проф. Грушевський. Доки ще йшла потаємна агітація й намова в видавництві „Вік“, котрий повидавав книжки з галицькими формами, як от відоме „Дубове листе“ й „Літературний Збірник“ та мого „Рьбалку Панаса Крутя“; доки проф. Грушевський не позаводив своїх згаданих вище журналів, на Україні не було і сліду і признаки ніяких змаганнів за мову, бо це було нікому непотрібне. Усі загалом писали чистою українською мовою, навіть потроху й научною. І проф. Грушевський помиляється, коли все провадить в статтях про якусь мову „баби Мотрони“, це б то народню, а не наукову.

Серія книжок небіжчика Драгоманова, як от „Рай“ і

постут“, „Заздрі боги“, „Швейцарська спілка“, „Про волю віри“, „Старі хартії вольности“, та й інші; „Мусульманство“ проф. Кримського (тільки друга половина, ним самим написана), та й інших, як от статті й праці д. Єфремова, та книжка „Про комах“ і Арифметика д. Комарова і т. д. написані научною прехорошою українською мовою, і на Україні всіма читаються з великою охотою, бо ці письменники вміли й знали, як треба писати, і поклали за основу своєї мови народню українську мову.

Само по собі як декотрі добродії на Україні постерегли галицькі заміри й тенденції, щоб і в нас писали тією вищою мовою, буцім-то вже в Галичині зовсім виробляною й готовою, то й підняли протест проти псування української мови. Але один тільки щирий і правдивий небіжчик Грінченко запротестував, видввши свої книжечки „Тяжким шляхом“ та „Три питання“, як протест проти попсованої галицьким впливом мови в газетчиків і чудного й непотрібного галицького правопису, де він між инчим прямо каже, що писати—роздєраючи дієслова (глаголи) на дві або й на три частки: бояти ся, бояти муть ся і т. д. на Україні ніхто й ніколи не буде й ніхто не ставитиме безліч двух точок, бо над і не йотірованим дві точки і самим галичанам треба ставити не над і, бо воно скрізь в усіх випадках в словах мяке, а над півзгучними буквами, котрі стоять перед ним, як от: на селі, в хаті, в коморі і т. д. бо то вони бувають мякі, або тверді. І Грінченко казав правду. Відома річ, що Жєлихівський, заводячи в Галичині Кулішів правопис, поставив в своєму Словарі дві точки над тим і, котре одповідає букві ѣ в церковнославянській мові в словах, для компромісса, щоб загодить стару галицьку партію й духовенство, котрі вживали букву ѣ, ніби-то він хоч і викидає с книжок букву ѣ, але натомісьць значує її. Інчого чисто наукового ґрунту ці дві точки над і тут не мають, і цієї нісенітници не прийняв доброхіть ні один український письменник. А коли галичани й проф. Грушевський натикають силу точок в своїх журналах в статтях наших українців, то вони,

видаючи свої утвори опрічними книжками, викидають цю нісенітницю, цю масу непотрібних точок, стуляють до купи пороздирані надвое й натрое дієслова (глаголи) сьмішні для публіки й злучують до купи частки глаголів. Так зробив д. Винниченко, д. Коцюбінської й інші.

Врешті скажемо в одповідь проф. Грушевському на його кривдні слова: „за наше жито, та нас і бито“. „А хто винен?—Невістка. Але ж її нема дома!—Он висить на жертці її плахта“, приказують в народні приказці. Галичани самі ж збиля мовну бучу на Україні, завели колотнечу в сьогочасних наших письменників, а проф. Грушевський з цієї причини ще й нам кидає докори, котрі він був повинен кинути галицьким письменникам. Яя сам проф. Грушевській почав в свої „Історії з старих (давніх) часів виправлять потроху свою попсовану мову, це б то почав класти за основу своєї мови — українську мову „баби Матрі“, а не щось стародавнє робляне й книжне в Галичині, тоді публіка почала читати цю книжечку, хоч рецензенти О. С. і В. Доманіцький і в ці книжці знаходили чимало хиб проти української мови,—і вони писали правду.

Ми не будемо робить тут вдруге своїх умовиводів, сказаних нами в передніші статті: „Сьогочасна часописна мова на Україні“. Скажемо тільки, що в великоруських вчених, як от Пипін, Белінський, Добролюбов, Писарев, як я добре зумисне проаналізував їх мову, скрізь покладяна, як ґрунт, мова „баби Акуліни“, це б то чисто великоруська, народня. В наукових вчених працях не великоросів, котрі пишуть великоруською мовою, вже примітна робляність, а часом і якась важка плутанина. Бо ці вчені користуються науковими працями німецьких вчених, написаних важкою мовою. Німці люблять завірчувать просту мисль в мудрі абстракції та донгелецькі періоди. А хто ж скаже, що згадай вище українські праці проф. Драгоманова, проф. Кримського, д. Єфремова, д. Комарова, або й галичанин Омелян Огоновського й Олек. Барвінського не наукові?

Галицька книжня научня мова важка й нечиста через

те, що вона склалася по синтактиці мови латинської або польської, бо книжня вчена польська мова складалася на зразець важкої латинської, а не польської народньої, легкої й жвавої мови, яку ми бачимо в польських беллетристів та поетів. Галицькі вчені ще й додали до неї, як складову частку, остачу старої київської мови XVIII віку, нагадуючу в москвофільських письменників старої і нової партії мову Ломоносова. І вийшло щось таке важке, що його ні однісінський українець не зможе читати, як він ни силкувався б. Через те галичанам треба б класти за основу своєї книжньої мови народню наддніпрянську українську мову, а не свою галицьку стару підмову, чи говірку, перехідну до польської мови з безліччю польських слів, як от кроки,—ступіні, карк—потилиця, помешкане—житло, на Волиню (на Волині) і т. д.

Проф. Грушевський кидає українцям нязря ще й другий неправдивий і кривдний докір за разуразні змагання про мову й правопис в теперішній час, ніби-то батьки теперішніх українців глузували над буквою, (с кого й за що сьміялись? чи не с старовір!в?!), а теперішні українці встоюють тільки „за букву“ й змагаються за це... Ми вже недавнечко чули такий самий докір од одного з рецензентів моєї статті: „Сьогочасна часописна мова на Україні“, що, мовляв, ми не встоємо за букву, за якесь старовірське „двоєніе аллилуя“, це б то за заведіння відомих апострофів (з'їзд, з'явився, п'єса і т. д. і двох точок над йотированим і). Це мов не велика й не вартна річ... А тимчасом од цього ж кружка, що сам заводив оте „Двоєніе аллилуя“,—двоіння точок, був виряджений в Петербург небіжчик Доманіцький саме тоді, як українські думські посланці почали видавать свою партійну газету „Вісти з Думи“. Вони почали видавати йї кулішівкою, в усіх випадках з однією точкою над і мяким і без апострофів; але як тільки з'явився там Доманіцький і став ніби-то до помочі в редакції... зараз сливе половина статтів почала виходить поцяцькована двома точками над і й апострофами. Тільки не прийняли ціх при-

крас селяни, як от Нечитайло, та батюшки, як от отець Гриневич, і ця одна і єдина газета видавалась тоді зразцевою українською мовою в порівнянні з мовою „Рідного краю“, „Громадської думки“ й інших. І вийшло так, що ці ж добродії самі були буквоїди, заводили „двоєніє аллилуя“, це б то букву, хоч кивали на других, заводячи потаємці своє „двоєніє аллилуя“. Та ще треба додати, що саме в той час якийсь кружечок українців, певно спілників „Влагодворит. Петербург. Общества изд. деш. українських книг“ подяли в Петерб. академію наук своє „Завідомління“, щоб академія взялась за справу заведення правопису в українські літературі і постановила свій академічний присуд...

Цікаво й те, що під цим завідомлінням підписані добродії, нікому невідомі і нічого не писавші по—українській. Мабуть підписались тільки ті, що були на раді в хаті, та може й ті, котрих покликали для „рукоприкладства“ з другої якоїсь кімнати... В Києві ні редакція „Київської Старини“, ні українські письменники в Києві й поза Києвом за цей вчинок „невідомих добродіїв“ нічого й не знали.

Те ж саме робить і проф. Грушевський. Кинувши докір українцям, що вони нічого не роблять, а тільки ведуть завсідні змагання за мову й правопис, він каже, що зовсім буцім-то не пеклється за букву. Але він сам заповзявся ж заводить на Україні таку ж „букву“,—такий премудрий правопис і чудернацьку галицьку мову, котру вже таки давненько обеміяла українська публіка ще як виходили „Шершень“, „Гром. Дука“ й інші. Навить прості люде в Києві, котрі читали, або бачили галицькі книжки, (та й не галицькі тільки) кажуть міні, що оті усі точки та значки (апострофи) колись згодом висипляться с книжок, як непотрібні. І справді, колись ставили ж дві точки в великоруських книжках над ё, як воно вимовляється, як **йо** або **о**: мѣдъ, ледъ, шѣль, брѣль, а тепер ціх точок ніхто не ставляє, бо це діло не практичне і робить загайку й навить буває завадою (помѣхою) при писанні. І тепер міні вже чудно, як будлі-де в старі книжці

побачу мѣдь, лѣдь—ніби з очима на лобі. Тільки ставляють дві точки над словом небо—піднебення, для одлічки од слова—небо. Сам же проф. Грушевський не тикає ціх точок над е в своїх великоруських писаннях, зберігаючи його для українців...

Проф. Грушевський хоче намовить українських літераторів писати окроми складові (составныя) частки дієслів (бою ся, бояти му ся) с тієї причини, що в славянських мовах—ся пишеться окроми од слів, а в польській мові, як і в галицькій, ставиться спереду дієслів. Але яке нам діло до инчих славянських мов., до польської, чи сербської? Нащо нам підроблюватись під їх? Славяни ж не читатимуть наших книжок; наші книжки пишуться для українців, котрі і не відають, і навіть не бачили, як пишуть славяни. А тим часом такі роздерті в писанні слова, як от, прикладом, дієслова на **ся**, та ще й середніх залогів й усякі складові прикметники (нарѣчія): бояти ся, божити ся, божити муть ся, бояти муть ся, в низ, в гору, до гори ногами, і т. д. і сьмішні, і чудні для публіки, і нагадують правила з граматики, де мовиться про слова складчасті (сложныя), складяні з двох слів, або про флексії склоніння й спряжіння, котрі в граматики ставляють в відомих табличках. Але література не граMATика, а публіка не школа, і їйі нема інтереса в цьому товмачінні, а народ і не втямить цієї премудрости, бо усі знають тільки суцільні слова, а за складчасті, штуковані (складяні з часток) слова повинні дбати й товмачить за це в школі вчителі.

Проф. Грушевський кинув українцям ще й третій, вже не докір, і нахвалку (угрозу), що хто на Україні копає яму під галицьким пісьменством, той копає яму водно́раз і під українською літературою, бо теперички культура (?) на Україну йде з Галичини, і т. д. Ми скажемо, що слово культура має дуже широке значіння, і проф. Грушевський прямо таки зловживає (злоупотребляєть) це безвинне слово. Усю цю культуру він далі потім зведе на сьогочасну галицьку літературу й каже, що галицьке пісьменство теперички дуже поширмало й розвилось, що галичани працю-

ють і пеклюються за письменську справу с таким завзяттям, за яке українці і не думають, і не гадають, і навіть ні уявління, ні втямку (понятія) за це не мають.

В цих докорах нема правди, окрім останнього пункта, що в Галичині в наш час багацько зробили для письменства, багато понаписували книжок, багато видали цінovitих статтів в „Записках наук. тов — а ймення Шевченка“, й опрічніх научніх книжок, вартих того, щоб їх прочитати й покористуваться ними. Але проф. Грушевській забув про одну річ: усі ці видання й сливе усі книжки написані такою недоладною, чудною й важкою не мовою, а провінціальною говіркою, що їх на Україні ніхто не зможе читать. І якби українські письменики прийняли оту галицьку книжню мову, як з цім набивається проф. Грушевський, то й їх книжок українська широка публіка та й увесь наш народ не читатиме, як вже й не читає й тепер, хоч часом знезнавкн й купить хтось якусь галицьку книжку. Не трудно втямить кожному, хто під ким копає яму, і кому небезпешніше й страшніше це підкопування. Скажемо, що виходе зовсім напереверт. Проф. Грушевський, заводячи нахрапом на Україні галицьку книжню мову й правопис, копає таку яму, в котру можна поховать українську літературу навіки. Бо наша широка публіка вже обсьміяла ту мову й правопис, надавала прізвищ молодим нашим письменикам, як от: відгуки, кроки, песи (п'еси), штуки і т. д. І як наші молоді письменики, прихильники такого письменського з'єднання не схаменуться і не покинуть своєї тенденції запроважувать в наше письменство силу галицьких та вкупі з галицькою мовою й польських слів, то українці надають їм ще білше прізвищ і... врешті... зовсім не читатимуть і не купуватимуть їх книжок. І вийде так, що й наші легковажні тенденційні письменики зостануться... без публіки. Відоме діло, що Галичина мало купує книжки. Ринок українського письменства на Україні, а не в Галичині... Уже й тепер половина спершу прихильної до українських книжок нашої публіки зневірилась в будучині українського письменства і...

махнула на його рукою... Галицькі книжки страшенно нашкодили нам.

В теперешній час в нас на Україні, як ми вже згадали передніше, галичани мають у Києві три свої письменські органи: „Літ. наук. Вістник“. „Записки київського наукового товариства“, і журнал „Село“, (замість його виходе „Засів“), і підручній їм журнал „Українська Хата“, підручня по мові, але не по правописові. Багато с тіх українських письменників, котрі колись вживали галицьку мову з її формами (від, сей і т. д.) ще й с примішкою польських слів й видавали „Громадську думку“, „Шершня“, „Нову громаду“, давно схаменулись, покидали свої шкодливі тенденції, і талановитіші з їх позаводили видання: „Рада“, „Світло“, „Рілля“, „Дніпрові Хвилі“, „Світову Зірницю“ (для народа).

Як відомо, в Галичині завжди були газети, видавані двома партіями: старою, чи москвофільською, і молодю українською, котра спершу видавала свої органи гарною, сливе справдешною українською мовою, як от „Правда“ і „Зоря“. Ці дві партії без перестанку змагались та даялись за мову й правопис етимологічній, за вживання букв—ѣ, ы, ъ, і т. д. і правопис фонетичній—кулішівку. Це завсідне змагання й цю лайку галицька молода чи українська партія перенесла теперички на Україну в Київ і тут на Україні зайняла своїми органами те становище, яке мала в Галичині стара партія, накидаючи нам і силуючи нас усіма способами прийняти її чужну мову й правопис. Решта часописних наших виданнів не виступає проти неї в статтях, але мовчки силкується видавати свої журнали народньою українською мовою. Змагання й усякові мовні спотички йдуть білше в розмовах, на словах, окрім згаданих мною книжечок—статтів небіжчика Грінченка. Таку спотичку на словах, дуже цікаву трапилось мати і міні з одним невідомим і незнайомим міні галичанином в одному книжньому магазині в Києві. Одчиняю я двері в магазин, а за мною сьлідком шусть у двері якийсь молоденький панчик, довгобразий, гарний на вроду й чепурненько уба-

ний, з білим кашне на шиї. Я почав роздивляться на прилавку на усяковий книжній дрібязок, а він і собі нишпорить, нахилившись, розгортає книжечки, а далі заговорює зо мною. Мова в його була чудна, химерна, якраз така, якою пише свої статті д. Євшан, з якимись чудними викрутасами, з латиньською синтактикою. Це мене зацікавило, бо усі молоді буковинці й галичани, котрі часто одвідують мене в Києві, усі розмовляли зо мною гарною українською мовою. Я одразу дізнався по його мові, що він з Галичини, і питаю в його за деяких моїх давніх знайомих у Львові. Тоді він каже міні, що він не галичанин, а черніговець родом, але довго пробував в Галичині, бував скрізь і на Україні, навіть був і в Качанівці в небіжчика В. В. Тарновського і знає його. Це навело на мене заздівання (подозр'їніє), бо вже 25 год я живу в Києві, і 25 год бував у Тарновського, котрий вже жив тоді в Києві, а цьому паничеві на взір було не більше, як годів двадцять шість, сім. Не міг же він, лежачи в колисці в пелюшках, йїздить в Качанівку, та ще й тоді вже продану. Я пересвідчився, що зо мною розмовляє якась чудна проява, в котрої може нема однієї кленки в голові, або й д'єнце випало...

— Як же ви встигли, випадком пробуваючи в Галичині, так швидко навчитись розмовлять галицькою книжньою, такою чудернацькою мовою, коли як я був у Львові, то й старші й молодчі розмовляли зо мною гарною, чистою українською мовою, а не такою чудною, як оце ви?

— О теперички не тільки у Львові, але і в Києві, і в Харкові, і в Одесі усі студенти вже говорять отакою мовою, як оце я. Усі дочиста!

— Невже таки всі? Я ж часто зустрічаюсь с студентами, і вони усі говорять народньою українською мовою, тільки один студент д. Петлюра і справді балакав зо мною так, що я спитав його, чи не з Галичини він.

— Де там! Усі, усі вже так говорять і будуть говорити— одказав він.— От я тільки що бачився с київськими студентами...

„Що в тверезого на умі, те в п'яного на язиці“. Он куди гне оцей панич! А цей добродій гнув туди, куди потаєнні гнуть галицькі журнали на Україні, але на словах дурять українців.

Другий молодий добродій, вже не удаваний українець, а справдешній, казав міні з наівною щирістю: треба, щоб молоде покоління на Україні, як от студенти, гімназисти, міські й сільські школярі привчилися до галицької книжної мови, з галицьких книжок нахапалися галицьких слів (і польських—додам я), і тоді уся молоднеча на Україні читатиме з охотою галицькі книжки й писатиме тією мовою.

— А чи купуватимуть же ті перемущтовані й перелицьовані в мові студенти й школярі ваші книжки й журнали?—питаю я в його;—чи ви ж самі читаєте львівські „Записки наукового тов. йм. Шевченка й інші научні книжки?

— Ні, не читаю, бо їх неможна читати через мову. Але вона колись виправиться, — каже він.

— А коли ж це буде? А коли ж то ваша молоднеча спроможеться виписувати ті журнали й книжки?—спитав я в його;—та й чи перевчите ви усіх школярів та студентів на Україні, коли Україна велика, а галицькі книжки далі од Києва і не йдуть, і не купуються, і само по собі молоді люде й школярі не можуть навчитися тієї мови?

Добродій замовк. Цей добродій безсуперечно належався до партії пропаганди галицької мови й правопису, але, зневірившись в цих галицьких тенденціях, він потім згодом їх покинув, як справу неможливу, котру ніколи неможна здійснить (осуществить, исполнить) на Україні.

— Треба сказати, що галичани зовсім таки недосвідчені і навіть наївні в ці справі, бо не знають української публіки, не знають дійсного становища українського пісьменства на Україні, инчого в нас, ніж у Галичині; а проф. Грушевський, пробувши двадцять п'ять год у Львові, і не може гаразд знати зз це дійсне становище справи в наші широкі публіці. Всі ці добродії в Києві виробили собі неправдиве уявління за цю справу в українському суспіль-

стві, підводячи його під становище цієї справи в Галичині, де йому сприяють офіційально, де публіка читає усякові книжки, хоч би вони були написані чудною говіркою. А наша школьна молодеча, як і ті теоретики українці, вірять в свою тенденцію і в свою систему якось нерозсудливо й псують в своїх писаннях мову; друкують цю сьмішну нісенітницю... на сьміх наші публіці. Недивно, що харківське „Общество грамотности“ недавно надрукувало в газетах оповістку, що буде за плату видавати книжки для народа на великоруські й українські мові, і не прийматиме книжок, написаних галицько-українською мовою. Недивно, що полтавське земство не схотіло друкувати книжок для народа, поданих молодими письменниками, с тієї причини, що вони написані мішанкою української й галицької мови, і земці дали авторам відповідь, що й вони самі не розуміють мови тих книжечок. Видавництво „Дністер“ в Кам'янці таксамо не прийняло для видання книжечок для народа одного молодого добродія в Кам'янці, С... котрий давно працював і падував коло тих книжок. Здається, час би вже їм схаменутися, покинуть свою тенденцію і взятись за мову наших класичних письменників, котрі вже сто год працювали над цією справою й дали зразцеву українську мову, або перейти на мову „баби Мотрі“, це б то перейти на пишну чисту мову народніх пісень та козацьких дум, як радив їм великий стиліст небіжчик Грінченко.

Проф. Грушевський в згадані мною передніше свої статті показує на той факт, що Літ. Наук. Вістник має чималий поспіх на Україні, бо має пренумерантів на Україні. Ми, зумисне добре досвідчившись за цю справу, знаємо напевно, що виписувачі читають тільки те, що написано українцями часом і справді гарною чистою українською мовою; читають ще статті Ів. Франка, таксамо часом написані гарною українською мовою жваво й цікаво, такою мовою, якою написані його повісті й оповідання. Статтів, написаних галичанами, не читають, як я бачив в деяких книжках, навіть не розрізують. От для зразця уривок с статтів д. М.

Євшана (Літ. наук. В., книж. 6. стр. 444, 1911 р. і—2, 1910 р. ст. 450): Українська літ. в 1910 р.): „Ми стараємо ся, і сліди́мо за всіма відступленнями від давної лінії, та бажаємо зрозуміти значіння тих відступлень... Зверхні об'яви (?)—се неначе азбука, яка дає нам можливість відчитувати (?) цілу повість про той внутрішній світ, з якого виходять поодинокі факти. Се вихідна точка тільки для широких узагальнень, знаки, які дозволяють нам орієнтуватися ся серед ріжнородних (велик. — разнородныхъ, укр.—різноманітних) явищ“ (зъявищ). „Чупринка яркий контраст, як би на нашому *овиді* (?) літературному зявився Едгард Пое. Чупринка також відбув (чи не добув?) ті скарби... а *прецінь* (?) *станує* в якоїсь принципіальній незгоді. Він виявив свій настрій і патос“ і т. д. „Екстаза його (поета Чупринки) се не самозабуте вже, а вищий стан свідомости, який граничить (межується?) з холодом. В слові його, в його відруховости (? чи не ворушливости) ми відчуваємо (?) нараз (?) цілу кручу, та огонь переживань (переживаннів), вихра пристрастий... (прилюбности?) І оба разом (Чупринка і Олесь) гони ставляють другу позицію в нашому доробку (? чи не добутку?) за минулий рік.? (ст. 357). Далі в свої статті д. Євшан розбірає і радить, і цінує дві драми д. Венниченка й каже, що в автора: „спиняється творча відруховність (?), розмах; ефекти стають що раз більше штучні (це б то в Євшина—*робляні*, а по українському це—прекрасные, искусные); автор ратує свою давню *відруховність сміливими*, навіть *карколомними* скоками (!?). На всякий случай се новина в його творчости, що героїв він починає малювати серед чотирох стін, відокремлених (?) від широкої течії життя, яка давно їх поривала... Він мало причинив ся взагалі до двигнення (? чи не —рушення?) рівеня літературної атмосфери... що слідне (?) певного рода неспокійне оживлене (? великорус.)—причина його прискореня“... (хапання). Або оце місце: „коли шукати за поетом (поета), який би умів жертвувати житєм, то для Ленова належить ся перше місце... Він всідав беззахистно на беззахистне човно“...

Невже українська публіка читатиме оцю *карколомну* страшну мову, схожу на якесь чортовиння—з бутвинням, як у нас кажуть на селі? Прочитавши це „човно“, і справді поламаеш собі не тільки *карк* (потилицю), але й саму голову. Ми радимо д. Євшанові замкнути своє човно й пера в скриню на замок з двома зводами й не писати нічого, жаліючи українські й загалом усі людські потилиці й голови. Я дивуюсь, як проф. Грушевський надрукував в своєму журналі таке дивовище, по мові гірше од мови статтів в „Записках наукового товариства“, неначе зумисне на сьміх українцям, або для жартів і глузування з українського пісьменства.

В ці самі книжці Літ. н. В. ми знаходимо й другу статтю: „Український науковий рух в 1910 році“ В. А. Дорошенка. Цей „рух“ (рушення) написаний кращою українською мовою, але добре попсованою польськими та галицькими словами: проява (проявок, виявок), лише, доробок (добуток) і т. д. Автор говоре за якісь „Головні історичні „кроки“ української мови, видані проф. Сумцовим, і ми не вгадаємо, за які то „кроки“ писав д. Сумцов, чи за ступіні, чи за „ступені“, чи що, ще й додає, що ті кроки написані з „чутем“; це б то с „слухом“, а не с почуванням і т. д. Добродій В. Дорошенко українець, вчиться в Львові і звітіль подає на Україну якусь „прояву“, це б-то чудну пришелеповату, або божевільну людину, подає польські „кроки“ замість—ступінів, вагу (вѣсь) поезії замість—вартість поезії; може згодом подасть і польський карк замість потилиці;—дає підприємство замість заповзяття або запопадність, (запопадний чоловік—предприімчивий); рух замість рушення. Бо в Львові автор чує навкруги себе тільки польську, або єврейську мову, та ще галицьку книжню й читає галицькі книжки, написані чимсь схожим на робляну середньовікову латинщину. У Львові неможна навчитись української мови, а можна тільки збавить свою чисту українську мову дорешти, так що й самому авторові виправить її згодом буде трудно. Яка книжня мова в проф. Грушевського, це добре відомо усім читальникам.

Ми зумисне випишемо хиби в одні публіцистичні статті, проф. Грушевського „На Україні“ (за 1910 рік): „з сочистістю—с соковитістю (соковитий—сочний), ріжні—(різнице волин. слово, — усякові); явища—зъявища (на Україні кажуть зъявляється, а не являється), на поли—на полі, крови—крові, по ріжним сгаттям—по різних статтях (великоруссизм), при рівнодушности—при байдужності (предл. пад., а в род. буде—до байдужності), сумнівати ся, сумнівали ся—вагаться; коротковорому—низькоокому; оцінити—оцінувати, відносини—стосунки; на проявах—на пръявках, на віявках; суспільности—суспільства; не враховуючи ся—не прилічуючи, не залічуючи, з окрема (і не знаю, що воно таке), попит—запит (спрос), кінець кінцем (великор.—врешті) підприємство—запопадність; скорше (?)—швидче, рахувати—лічить; під тягарем—під вагою, ваготію; штучною захоотою до книжок—(нічого не розберу! по-українськи виходе таке значіння: с искусною, прекрасною, але нічого не виходе); внімком—вийнятком, вілучкою; модним кличем (?) підраховуються нові товариства (не втямлю нічого), затаскані фрази (?); двигачом—ворушилом, ворущильником, (в українській мові нема великор. слова—двигать, а є тільки слова—здвигнув плечима; земля двигтить); відчуваєть ся—почуваєть ся (народне слово, приставка від—од, показує, що людина не відчуває щось, а одганяє од себе почування); зязує новим зязком—(звязує новим звязком), цічитель,—цінувальник (цѣнить—цінувать).

От така достоту мова проф. Грушевського і в його Історії України, і в його статтях в Літ. Наук. Вістникові. От ще зразек його мови в статті „Два ювілеї“ в Літер. Науков.

¹⁾ Це зязав, сятий, кісто вимовляють так ті селяни, в котрих верхня губа дуже коротка й тонка, а зуби чималі, і верхня губа не стуляється є спідньою, щоб вимовить букву в. Таких субєстів міні трапилось чуть на віку тільки двох. Тикон Карук (літинск. мов), отак говорив, і ще й до того каже він: гива, (ива), гиндик. Це якась ганжа в органах мови, од чого залежить ся й чудна мова деяких слів.

Вістникові. Річник (Рочник) II. Книж. III. 1911 р. „Річниця смерти нашого найбільшого поета тісно й нерозривно (великорус.) зв'язана з річницею визволення селянства на Україні. Маніфест про визволення (визвоління) був підписаний 19 лютого стар. стіля тиждень (за тиждень) перед смертю Шевченка, але опублікована (оповіщення) його відложено (одкладаю, а по великорус.—отложено) на першу неділю посту, і Шевченко напружено чекаючи (ждучи) сього (цього) многоважного акту і сильно (дуже) *дражнлячи ся* (? с кого ж то він дражнився, чи прозивався, чи с кимсь лаявся?), від того проволікування (певно великорус. проволочки, бо по-укр. волокти, проволочки значиться—щось тягти по землі або проволочки) вмер серед свого сподівання (можна вмерти серед хати, серед двора, серед ночі—вночі, а не серед думок та сподіваннів. Певно автор мав на думці сказати:—в час сподівання). В один час пішла по Україні поголоска (це б то певно чутка, бо поголоска—це поговор, оббріхування, недобра слава), про свободу і сумну втрату. Память визволення (визвоління) сплела ся з образом чоловіка, котрий як ніхто відчув (? певно почував, почутив) жах і огиду кріпацької (панщанної) неволі і т. д. Що це за „Память визволення“, (певно автор хотів сказати—Думка, мисль за визвоління), котра ще й сплелася з образом чоловіка? Що то за річниця? Можна тільки на здогад думати, що ця річниця не єсть щось річане і не стосується до річки, а певно усім відоме народне слово роковини, як от слова—третини, дев'ятини, сороковини й роковини будлі—чиеї смерті.

По українські народні мові—цю плутанину можна так розуміти, що не од забарки й загаєння, або опізніння з оповіщенням маніфеста, а од якогось волочіння по землі, чи що, Шевченко с кимсь дражнився, чи с когось прозивався або лаявся, або драгувався с кимсь та й умер. Українські слова—дражниться, драгуються мають в нас таке значіння: сміятись с кого, глузувати, показувати язик, тикати дулі, давати прізвиська; а слово—дражнить має значіння—*раздражати* когось, або давати комусь прізвиська: баба

ходе по кутку та тільки собак дражнить; на Радьківці живе Петро, отой, що його дражнять Тараном, це б то дали йому прізвисьце—Таран. Слово драгувати когось має значіння тільки—„раздражати“ кого-небудь: не драгуй мене! не допікай міні! В галичан слово—дражнитися має значіння—*раздражаться*. Од цього вживання галицького слова дражнитися в д. Грушевського виходе плутанина, та ще й сьмішна; вийшла просто нісенітниця, кривдна для згадки й спомину великого Тараса, бо це слово ніяк не стосується до смерти Тараса. Це усе в статті українцям доводиться при читанні розуміти наздогад... перекладаючи цю плутанину в думці так, що оповіщення маніфеста було одкладяно на першу неділю посту; Шевченко, ждучи з напруженням цього многоважного акта, і дуже од цього збентежений, цім роздражненим, од того загаяння вмер саме в час свого сподівання.

Що то за „річниця“ смерти Тараса? Можна таксамо наздогад розуміти, що то автор говоре за роковини смерти Тараса, як от буває спомин душі небіжчиків на девятини, сороковини й роковини, це б то на девятий, сороковий день після смерти й тоді, як мине рік. Відома річ, що в нас що року празникують „роковини“ смерти Шевченка, а не „річницю“. Цей неологізм автора і непотрібний, і зайвий, і невдатний. Автор, складаючи цей неологізм, змішав докупи два коріні в українських словах: *рок* та *рѣк*, котрі обидва в українські мові бувають в однакові формі—*рѣк*: річка, заріччя, річаний, та рік в имен. падіжі, а в род.—року. Але в тих показаних словах буква *і* змінила давнішу букву *ѣ*, а в слові рік (год) буква *і*—навіть не корінна, а змінна, і тільки під наголоском зосталась в мові в односкладних словах, як от рік, віл, та в слові—торік, а врешті слів стоїть *о*: року, роковий, роковщина (пóдати прядивом та натурою за часу паншини). Проф. Грушевський в своїх словах річниця, річник узяв для збудування неологізмів не корінь—рок, а корінь *рѣк*,—і вийшла плутанина, бо слова річниця і річник дають уявління чогось такого, що стосується до річки, до чогось річа-

ного¹, а не до року. Можна подумати по аналогії с схожими словами, що річник це чоловік, як от чарівник, па-сішник, чередник, баштанник, а річниця це його жінка, як от баштанниця, чередниця і д. д. Бо в цих словах поставляні найчастіші суффікси діючих особ мужеського й жіночого пола: *ник, ниц*, як от: вовчиця, лисиця. Через це й здається, що річник це якийсь сторож коло річки, або на плотах, а річниця це його жінка. Такі невідатні неологізми трапляються і в Історії Русі-України, як от „тяглість“ періода історичних подій (том VII) й інші. Д. Грушевський не примитивовує своїх неологізмів до конструції аналогічних слів живої народньої мови, і через те часом неможна й догадатись, який втямок (понятіє), або яке уявління треба робить собі в голові, а через це доводиться читати й розуміть слова наздогад. Проф. Грушевському треба було б поставити не Річник II, а Рочник II-й, як от в польські мові; не річниця, а рочниця, тоді б кожне догадалось, що ті слова стосуються не до річки, а до року. Але й слово рочниця зайве, коли ми маємо народне слово—роковини. Що утворив у свої мові народ, те треба і вживать, і примитивовувать до цього неологізми, а не вигадки.

Тут таки трохи далі в ці статті ми знов бачимо слова то великоруські, то галицькі, як от: поневолення народа—заневоління народа: (тут приставка не аналогічна с приставками підхожих народніх слів: *занапастить, запагубить, запанцанить—закрѣпостить*); в глибину народа (в глибиню, в глибочінь), страдник—страждєник, не трівала довго (не розумію й сам і не догадуюсь, що воно значить), устрій—уклад, робучих—робочих, стало нарощним каменем (рог—угол дома,—це польське слово)—угловим каменем, „во главу угла“; прояв терора—проявків. Слово проява це в нас—трохи чудний, трохи божевільний чоловік, а в Галичині в книжках вживають це слово замість—проявок, (проявленіє). Я

¹) Річаний—рѣчной; на селі кажуть: це вода річана, а не ставна, не криничана, або кринишна. Васильк. пов.

розібрав мову тільки с початку згаданої мною статті д. Грушевського. Списати усі недоладні й невдатні слова, усі хиби в мові—це і зайва, і морочлива річ. Його статті треба читати білше наздогад, по́лапки, пускаючи разураз недоброріть у думці завсідній апарат процесса перекладу його поплутаної мови на живу українську мову, щоб гаразд постерегти і впіймать мислі й тяму (смысль) в деяких фраззах.

За ґрунт своєї пісьменської мови проф. Грушевський узяв не українську мову, а галицьку говірку з усіма її стародавніми формами, навіть з декотрими польськими надіжами. До цього він додав багацько польських слів, котрі галичани звичайно вживають у розмові і в книжні мові, і котрих є чимло і в народні мові. До цих змішаних часток своєї мови проф. Грушевський додає ще й чимало слів з сьогочасної великоруської мови без усякої потреби й тулить їх в свої писання механічно, по звичці, тільки через те, що ці слова, напхані школою, лежать напхвату в голові. Окрім того він ще додає мову актову й мову козацьких літописів. Тим-то його мова найбільше скидається на чуднувату давню мову відомого „Дневника“ генерального подскарбія Якова Марковича, небожа відомої гетьманші Насті Скоропадської, надрукованого в „Кіевской старині“ небіжчиком Лазаревським і виданого опрічньою одбиткою, а найбільше на мову кінця цього „Дневника“, після того, як Маркович, після смерти гетьмана Скоропадського побувавши в Москві і трохи при звичаївшись до великоруської мови, почав густіше й частіше вживати її в своїх записах.

Маркович писав свій „Дневникъ“ північною поліськійю підмовою в північній Черніговщині, де народня мова не дуже чиста, а якась мішана, бо в ці мішанці трапляються і великоруські, і білоруські слова, і місцеві трохи чудні. Він наприклад раз пише—наша Пріська, другий раз пише—Прѣська, а далі вже пише Прюська. І в д. Грушевського так само раз написано—*розвиток*, а зараз за ним—*розвій*; раз—байдужний, а дазі—рівнодушний. Писання д. Грушевського мовою трохи підхожі до мови „Історіи руссовъ“ Конісьско-

го. Тільки в ці історії деякі місця написані доволі чистою наддніпрянською українською мовою с примішкою великоруської книжньої мові. Мова пр. Грушевського трохи схожа і на мову в „Лїтописи Самовидца о войнахъ Хмѣльницькаго“, писаної українською мовою того часу с примішкою ніби великоруських слів, але ці слова усі забрані і внесені Ломоносовим в великоруську літературу, і вони вважаються тепер, як „русскія“. Небіжчик Ом. Огоновський, хоч родом галичанин, але він був словесник і граматист, дбав передніше од усього за мову, і через це його Історію української літератури читають і на Україні.

Як історик, а не словесник і граматист, проф. Грушевський вважає передніше од усього на „факти“ в історії, а не на мову, і знать не дуже то дбає за неї, ставляючи слова, які трапляться в думці й несамохіть спадають самі с пера на папір; а вже втрачений самий інстинкт живої української народньої мови не підказує йому механічно, сливе несвідомо вживать підхожі українські слова живої мови. Окрім того шановний професор дуже працьовитий, дуже ворушливий в своїх працях, завжди закиданий роботою в Галичині в „Науковому товаристві ім. Шевченка, і в інших місцях, і на Україні в Києві сам слідує й падає коло роботи в редакціях. Ця сила роботи, та ще й строкової¹⁾ само по собі стає для його завадою (служить пом'їхою) для обробління своєї мови в писаннях на строк в ці хапані роботі, як кажуть селяни. З цієї причини історичні утвори проф. Грушевського зможуть читати тільки спеціалісти, або люде науки, звикші до усякових актових чудернацьких мов. Його історія Русі—України це останнє слово науки української історії, але що стосується до мови, то можна сказать, що це остання українська козацька літопись, в котрі усе зведяно до купи, перевірено й перегляджено критично й научно. Але

¹⁾ Зап. в васильк. повіті. Строковими робітниками ззуться ті чоловіки, що наймаються в дідичів на економіях не на рік, а на літо, або на літо й осінь до Покрови.

уся вона написана сливе архаїчною важкою, тягучою, неначе якоюсь літописною та актовою мовою,

Окрім слів тепер ніби-то великоруських, але забраних Ломоносовим з української книжної мови українських вчених XVIII і XVII віків, в історії д. Грушевського трапляється багацько слів, забраних с сьогочасної великоруської книжної мови та й чужоземських, і то без усякої потреби, як от: сотворивши собі *в виді повних созвучнихъ* (підхожих) національних і суспільних елементів (суспільських часток) громадянства... дальше (далі) *глубоко проникали* (глибоко промикувались; (в Галичині є таке народне слово, є в Словарі Б. Грінченка), *слабше* (слабкіше, менче), для аккумуляції сили *сопротивлення*; самих тих *опорних* точок, потрясене, репрезентація, *кінець кішлем* (въ концѣ концовъ) *уложилася* дуже *незамітно* (непримітно). В його безліч великоруських слів, так що на двох рядках слів доконче стремить одно або й білше великоруських слів. Лучче б було, якби проф. Грушевський зовсім не пускав нових слів, бо... він утратив самий інстинкт народної мови. Ця уся плутанина така далека од української мови баби Мотрі, як небо од землі. І з цієї причини широка публіка не читатиме капітальної праці проф. Грушевського. Пипін в свої „Історіи русскої літератури“ каже, що „русскій литературный язык самый пестрый въ Европѣ“... Можемо сказати, що мова в працях проф. Грушевського таксамо пістрьова, ряба, коли ще й не рябіша й важча, ніж у історика Сергія Соловьева, де за основу покладяна мова „баби Акуліни“. Проф. Грушевський любить писати довгими періодами, і через те в його мова виходе важка, тягуча. Щоб стиль був жвавіший і легчий, треба б поперетинать ці довгі періоди на частки, надвое або й натрое; треба б частіше ставить точки, тоді мова була б легча й жвавіша. Само по собі, що це можна зробити при другому виданні, подбавши й попеблювавшись при тому й за саму чистоту мови, повернувши її з галицької підмови на українську мову. Шановний професор багацько зробив для української справи, але на наше нещас-

тя і сам не примітив того, що він одною рукою будує, а другою руйнує українську літературну справу.

Його коротка Історія України для широкої публіки написана тільки трохи кращою мовою, і тільки кращою в тім, що стосується до стиля. Стыль в йїї легчий; довгих склѣдчастих (сложних) періодів сливе нема. Читається вона легше, бо й сама синтактика в йїї чистіша. Але мову неможна назвати українською, близькою до мови наших класиків, або до вченої мови Драгоманова та д. Комарова. Це та ж таки галицька говірка з усіма йїї прикметами й одлічками од справдешньої української мови. І тут таксамо скрізь бачимо галицьке—від, сей, жите, житем (навіть замість—живоття)! окремо, окремих, очи, на поли, польські падіжі—на зібраню, завдань, слово—здібний (здатний, придатний), чекаю, тримає, рішучо (наважливо), окремі землі (опрічні землі), ріжні (різні, усякові), трівку (?) фформу, у ріжних охорон (оборон, захисту), відомостей; тут є і великоруські слова: в глибину (в глибиню), безповоротно, і грабити і грабувати, постарався (подбав). Вітовт *двинув* на них свої сили (?), чекаючи йїх, (рушив своє військо, сподіваючись йїх). Всеволод, хитрий і *витривалий* (?); се *подражнило* у Святослава та Всеволода *охоту висадити* його й поділити ся собі його землями. Вийшла якась плутанина: висадить можна на щось високе, на піч, на горіще, на тин, або підсадить когось на віз, на тин, на престол, а с престола можна тільки зсадить, або скинуть. Або є отакі місця: Всеволод сим разом (?) закликав братів грабити. Ярослав *на правду* хотів (і справді хотів); шарі землі пр. Грушевський називає верствами. Верствами звуть довгі рядки снопів в скиртах та в стіжках; верствами звуть—сословія, стани суспільства, і вік людей, однакових на літа: на верстви міряють шляхи; а шарами кладуть в діжки й кадовби капусту й огірки, або яблука та що инче.

Усі ці хиби списані тільки з одного листочка книжки. Синтактика подекуди шкутильгає. Але все таки цю книжку нетрудно читати, бо мова в йїї не цупка періодична, а

уривчаста, а зміст її цікавий для читальників, котрі зовсім не знають, або мало знають історію України, то й мусять с труднацією та напруженням читати, хоч в її ілюстрації вже недуже гарні й зателепуваті, ніби швиденько начеркані ескізи. Але ніхто с тямущих українців не скаже, що це мова українська. Історія написана ніби для Галичини, а не для України. Навить недосвідні в мові читальники, мало тямущі в мовних сьогочасних справах, одразу стямкують, що це якась мова чудна, навить чудернацька. „Коротенька Історія з старих (давніх) часів“, цей загальний огляд українського історичного життя, написаний таксамо нечистою українською мовою, ще й без усяких фактів, і вона придатна тільки для тих людей, котрі принаймні вивчили в школі хоч коротеньку „Русскую історію“ Іловайського. Добр. Гр. Коваленко написав по її такий самий загальний огляд вже чудовою українською мовою ніби-то для народа, але як наш народ не знає ж ніяких фактів з історії, то й ця книжечка не придатна для народа, бо усякові умовіводи, виводи й загальні огляди без фактичного оповідання для темного народа все одно,—що й нічого, і він не має української історії й теперички, хоч задля його написали вже багацько усякових книжечок.

І в Літ. Наук. Віст. де ни перегорнеш листки, сливе у всіх сутрудовників мова галицька і то не тільки в статтях, написаних галичанами, але й инчими українськими письменниками, як от статті д. Гретера, написані зовсім по-галицький. Мова в його скрізь нечиста, часом чудна й робляна. Окрім чудернацької мови д. Євшана та М. Дорошенка, чудною дивовижною мовою пише свої статті і д. Ів. Кривецький. Його стаття: „М. Добролюбов і Україна“ написана якоюсь мішанкою, сливе по-половині українською й великоруською мовою. В ці статі д. Кривецького стільки великоруських слів, скільки і в д. Грушевського, коли й не більше, як от приміром: *віднісся* (отнёсся), *відношенем* (отношением, стосунком), *блестить* слово, *подрібного* (подробного—дрібязкового), *насмішка*—насмѣшка, смішки, *недовірчи-*

вість, приймає в наших очах більші розміри (зовсім великоруському), пристрастних (прилюбних), появилсь (зъявилсь) і т. д. До цього він додав ще отакі галицькі слова: роспука (туга), прояв (замість—пробявків), по нашому—сумашедших, ріжні (різні), ріжниця (різнація, одлічка), тривала не довго (не раоумію), недоброзичливість (польське), річий (річів), наріча (нарѣчіе), також, появ (побявків), назва (назвище), виповів; доривочно—уривчасто. Ці усі хиби списані мною тільки с початку статті на двох листочках.

Д. Кревецький, д. Євшан та д. Залізко, як видно по їх мові, вийшли з мовної школи проф. Грушевського, бо в їх така ж сила великоруських слів... І побіч є цім „Кривим дзеркалом“ української мови ми читаємо оповідання д. Коцюбінського „Сон“, переклади Л. Пахаревського та драму д. Лесі Українки: „Руфін і Прісцілла“, написані чудовою українською мовою, такою далекою од мови проф. Грушевського та д. Кревецького, як небо од землі. Тільки в мові д. Л. Українки є одна негарна хиба: на розі дома, на розі улиці; це так кажуть по-польський—ріг дома (угол дома). І вийшло так, що якісь доми й улиці були з рогами, чого нігде на Україні я ще не бачив, бо всередині дома є кутки, а знадвору дома—є угли, а не роги. Мова д. Євшана й д. Кревецького, через безліч ломоносовських та й теперішніх великоруських слів, дуже схожа на москвофільську мову старої галицької партії в її органах: „Галичанин“, „Прикарпатская Русь“ й инчих. Але що стосується до зміста, між статтями д. Євшана й Кревецького є велика різниця: д. Євшан фразьор, гремить ляскучими словами, в котрих хіба тільки випадком трапиться влучна й правдива критична думка; тимчасом в статті д. Кревецького думки вилічені логічно й ясно, і оцінювання поглядів Добролюбова й Куліша на українську тодішню справу в шістдесятих роках, як видавалась „Основа“ в Петербурзі, дуже правдиве й розумне. А д. Євшан нащось прирівнює вірші д. Чупринки до романтичних утворів Пое і тулить їх, як горбатого до стіни, бо вони до Едгарда Пое не стусуються

зовсім, як до давнього романтика; тим часом у д. Чупринки зміст віршів в принципах прогресивний і сьогочасний. Вірші в його дзвінкі, гладенькі, легкі, але часом трапляються й риторичні, фразисті. Мислі в д. Євшана в статтях складаються без порядку, якомсь жужмом. Писання його нагадують кудлату й кострюбату різвизь снопів, що були звязані слабкими перевеслами, слабо скрученими, і порозвизувались; а в д. Кревецького логично гарно впорядковані мислі нагадують чепурну гарну кладь в довгих верствах снопів в стіжках та в скиртах, де зручний укладальник не дуже стісняв снони, але чепурно саме в міру укладав їх в верстви в скирті. Але мова... бодай не казать! В д. Кревецького, д. Євшана, як і в д. Залізка та проф. Грушевського мова така сама, як в органах галицьких москвофілів.

II.

Ще гірше поставляна справа мови вь газеті „Село“, вь цьому органі проф. Грушевського, видаванім в Києві галичинами для просвіти народа на Україні.

С самого початку видавання цієї газети було доручено українцям. Намі українці видавали її чудовою народньою мовою й писали дуже популярно, примитивуючи мову до невеликого розвитку наших селян. І зміст її був цікавий для нашого народа, бо в газеті оповідалось за місцеві народні й текучі українські справи. Було поміщено чимало гарних, часом цікавих статтів по українській історії, по хліборобству; писали й за споживальні товариства й спільницькі крамниці по селах. Видавали „Село“ правописом кулішівським, не розрізняли дієслів надвое по галицькому звичаю. Ставили папір міцний; малюнки були чудові. Коштів не шкодували. Це була така газета, якої на Україні ще не було, та й напевно й не буде. Але... як вона видавалась чистою українською мовою й не проводила мовних галицьких замірів, бо ніхто не мішав у мову ніяких кроків, помешканнів, майже, від-ів, відчитів, і т. д., то... ні с сього

ні с того... вона була одібрана од українських сутрудників й опинилась в руках галичан. Заправляльником став д. Юрій Сірий,—і „Село“ почали видавати галицькою підмвою такою, якою пишуть в галицьких газетах, з усіма галицькими словами й формами мови. Зьявились замість ступнів, сливе, од, цей,—кроки, майже, від, сей, здало ся, пішло ся і т. д. і мова вийшла така, що йїі селяни зовсім не могли розбірать і второпать.

Ми не будемо гаять часу на розбірання цієї нісенітничі—для українського народа і тільки обмежуємося випискою де—яких місців з галицьких статтів от таких: „З галицького сойму (?); має ся бути вже останній сойм, набраний по виборчій основі... Майже половина русинів у соймі се москвофіли, котрі в боротьбі Українців з Поляками „заховуються пасивно“ (?), а нераз і зовсім отверто йдугь на зустріч полякам. Але витривала (?) безоглядна (чи необачна, чи щось таке) опозиція, навіть гуртки українців досить діткливо (?) (це польське слово й міні не відоме) відбивається на роботі сойму і свідчить, що в краю живе нарид (народ), невдоволений... Щоб зломити українську обструкцію, польські верховоди задумують загострити регулямін (сойму). Але треба власне, щоб українські послы не бояли ся сих загострень“...

От якими „загостреннями“ хотять годувать наш український народ! Чи думали пак авторі, що селяни на Україні не знають, що то таке сойм, москвофіли, діткливо, пасивно, обструкція і регулямін? Ціх усіх „загострень“ і я не втямив доладу. І міні не дивно, що селяни, як казав міні один сільський батюшка земляк с канівського повіта, слухали це „Село“ в хаті, а один з йїх вихопив номер з рук, подер і з досади ще й ногами потоптав. Само по собі селяни перестали читати „Село“, а в містах, як казали міні приїзжі волинці, перестали його купувать. Бо д. Сірий наважився, правуючи газетою, завести на Україні газету білше для пропаганди галицької мови, ніж для просвітністи нашого народа. „Село“ запігубили самі ж галичини, і відповідальність за це падає на д. Сірого, або на того, під

чим загадом він так робив. Він говоре міні одно, а робить друге, зовсім не те. Це в галичан якась ніби політика...

Замість „Села“, вони почали видавать газетку „Засів“ с логаними малюнками й на дешевенькому тонесенькому папері. Але й цей „Засів“ видається тільки трохи кращою мовою, і тут проводиться пропаганда галицької мови, котру д. Сірий силкувався нахрапом завести і в народі на Україні... В „Засіві“ вже дозволяють тим українцям, що подають статті, писати—цей, це, але їм ставляють скрізь—від замість *од*, це б то накривають українські дієслова (глаголи) п'окришками, певно щоб селяни самі догадувались, що там всередині замикається, справляють—боятися, на бояти ся і т. д. Сутрудовники галичани пишуть по-своєму, ставляють такі слова, як от: чекати, тримати, майже (сливе) і т. д. чого наш народ не розуміє, та ніхто йому й не скаже їх значіння. Тут в („Засів“ № 1) такі слова як от: *істноване* (животіння), нанесено *реакцією*, під захистом *організацій* робітників, ці *групи* (купи), *удобрене* (вігнойка), *відкрити*, *насамперед*, чотири (чотирі) місяці, обєднати, обєднаного комітету. І скрізь галицьке—від, се, сю, знань (знаннів), жите, страховане, відкрити,—що не одкриває, а морочить і закриває значіння й тямю слів.

Коли на виставці в Ромнах „Засів“ достав бронзову медаль, то це мабуть за статті українців Ковальова та Щоголева по сільському хазайству та садовництву, а не за галицькі статті, написані негарною галицькою мовою, як от приміром стаття В. Л—ка про „Здвиг (?) соколів у Львові“, де стремлять такі слова, як: *культурне* значіне, *ріжні* вистави, концерти, відчити (!?) (читання), *національну свідомість*. Мабуть автор не читав книжечки Грінченка, як треба писати статті для народа. А який в „Засіві“ правопис, як от в словах: обівши (обывши), з'їзд, зїдені, зїдено (зйдено)! Такий галицький правопис, сказати б, буржуазний, а не науковий, це ж якісь загадки та ребуси і то не тільки для українського нерозвитого й темного народа, але й для широкої публіки.

Добр. С. Руссова таксамо почастивала народ своєю статтею: про „Земський педагогічний зїзд“ у Москві, написаною не українською народньою мовою, а галицькою говіркою, де є от такі слова: *найскорше* (найшвидче), *представники* деякі *ухилились*, замість — одхилились, і вийшло, що деякі увігнулись... *рішучого голоса не мали*, (сільські дядьки подумують, що люде з декотрих—або похрипли, або говорили тихо, нишком); не може *триматися* (цього селяни зовсім не втямлять; і чом би не написати—держатися?), *сучасна* (сьогочасна—було б зрозуміливо); *від науки, пропонували*—предложили, бо народ не знає ж латинської мови і т. д. („Засів“ 1911 року № 29). Шановна авторка певно й не читала статтів небіжчика Грінченка, як треба витовмачувати для народа кожную думку, кожную мисль, навіть слова, за котрі селяни не знають і навіть втямку не мають. Мова в усіх її писаннях, загалом сказавши, мішана, нечиста, білше галицька, ніж українська, очевидячки тенденційна, партійна, як мова д. Шерстюка і К^о, ще й до того вона є самого початку, вже давно нащось уподобала галицьке слово від, покинувши українське — од, і через це позатулювала українські слова неначе заслонкою навіть в свої „Географії“ для народа. Само по собі вона неповинна б і братись писати книжки для українського народа та для українських дітей.

І в цьому галицькому органі ми бачимо пропаганду галицької мови вже помеж народом на Україні. Видають і тулять його якісь надто вже наївні люде, коли цей журнал буде навіть темний та не ясний і для галицького народа. Ці видавці певно і думки не мають про те, щоб писати, загалом сказавши, популярно для народа. Це вже щось дуже скинулось на великоруське „обрусеніє“. І ми теперички на Україні маємо вже двоє обрусіннів... До „Села“ був доданий, як премія, ще й „Народній календарь“ „Село“ на 1911 рік. Нащо він названий народнім, цього ми ніяк не втямимо. Усі форми слів та падіжів—не українські: скрізь бачимо галицькі форми, неначе якісь чужоземські: сей (цей), від (од), засідане, жите, в житю, видань, відродження, (одродіння) молять ся,

окремо, окремий, пишуть ся; і цім стародавнім не народнім хамлом закидана уся книжечка, і само по собі це все буде стоять селянам (та й не селянам!) на заваді при читанні статтів, гарних здебільшого на зміст окрім статті М. Залізняка: „Українське жите (наші селяни подумают, що то зват. падіж од жито—жіте!) в 1910 році“. Ця стаття написана не популярною, а галицькою—ніби-то *вченою* мовою, займає четверту частку календаря й написана мовою не для народа, а для інтеллігенції, та ще й галицької: тут єсть і *реформи*, і *перешкоди*, і *зорований соймъ*, *віддавна* (?), *парламент*, *автономія*, *свобода зібрань*, *факти*, *ріжні сойми*, *економічно - господарські*, і *вичислив* (вилічів); і ось які фрази: вони (посли) рішили як найрішучійше домогтися... багато лиха можуть *усунути* спілки *кредитові*, (це виходить, що багато лиха можуть *всунуть*, а не одсунуть спілки *кредитові*), *обструкція* й інші. Окрім того в автора багацько великоруських слів, як у проф. Грушевського.

Сам автор родом українець, але вчився в Львові і звідтіль вивіз на Україну таку чудернацьку мову, котрою не личить писати не тільки для українського народа, але й для української публіки. Ця стаття певно написана для якогось галицького журналу, але заблудилась й потрапила в... київський календарь „Село“, бо який же селянин, при такому зловжитку української мови, втямить, що то таке Румунія (Молдавщина), якісь безрогі? (свині), якесь загострень (загостріннів) між Румунією й Австрією. Наш народ і не знає, і ніколи й не чув, що то таке Австрія, Румунія, сойм і т. д. Цей добродій видав ще й книжечку в Києві: „Карл Бихер, (переклад, Київ 1011 р. Ціна 60 к.)“. „Повстане народнього господарства“. По теперішньому це значиться: Бунт народнього хазяйства. Ця його книжечка написана якоюсь мішанкою великоруського, галицько-українського, та ще з додачею усякої нісенітниці. Міні здається, що автор, як великий переймач, і до кінця свого живоття не виправить гаразд своєї рябі каліченої мови. Щоб вивчитись гаразд української мови, треба йїхати не в Львів, а на села

на Україні, або читати народні пісні та вчить напам'ять прозу Куліша або Панаса Мирного.

Ні „Село“, ні „Засів“ по мові не придатні ні для селян, ні для публіки на Україні. Виходе, що такі газетки на Україні „ні до Бога, ні до людей“, ні „Богові свічка, ні чортові кочерга“, як кажуть на селі. І ці наївні видавці тільки дурно гаять час і марно тратять не мало грошей.

Довелося міні таксамо кликати до помочі побічних добродіїв та знайомих, щоб дізнатись, що воно таке за заголовок статті „Збірника медичної секції“, виданого „Київським науковим товариством“ в книжці I „Записок“ за 1911 рік: „Походжене кил, відсоткові взаємини та осібности йїх“. Цей заголовок і справді щось „карколомне“. В наш час соткою зветься та міра горілки, що колись передніше звалася крючком, або шкаликом, це б то найменча міра, найменча пляшечка горілки. Колись давно на селі та і в містах було кажуть: оде піду та випью крючок, шкалик, а тепер кажуть: піду та випью одну сотку горілки. Слово походження нагадало міні слово походить, або пішло, це б то—происходитъ, произошло; але ймення предметне (им существительное), виведяне од слова походить, по-український було б—походіння, бо кажуть селяни: міні осточортіло оте ходіння та бігання. В Галичині сотка крон все одно, що сто крон, це б то сотня крон, а відсотками звать проценти. Як я довідався, це польське слово — „одсетка“, перевернуте на галицьку мову, і вийшло слово відсотка, це б то проценти. Тоді мої знайомі навели мене на думку, що то таке той мудрий заголовок, і що тут певно мовиться не за сотку горілки, а за проценти. І аж тоді ми, гуртом поміркувавши, переложили його по-руському так: „Происхождение гриж і ихъ процентныя взаимности (?) и особенности“. Але воно все таки зосталось для нас замашкарованою тайною. Автор само по собі силкувався переложить якийсь заголовок великоруської або инчої статті, і не спромігся цього зробити, та переложив його по-галицький. Так ми й не дізнались, яка мисль замикається в тому премудрому заголовку. Якби ав-

тор покинув оті польські й галицькі відсотки і взаємини, та написав натомість слово проценти, відомі навіть кожному українському селянинові, та ще й не ставив приставки—від, а поставив од, то може можна було б стямувати за дещо, або принаймні догадатись, за що буде мова в статті, написані доволі чистою українською мовою, навіть з уживанням скрізь українського *од*, а не *від*, котрий дуже ганжує неологізми для читальників. А таких невдатних фраз та слів є чимало в „Записках кiev. науков. т-ства“, а найбільше в перекладах Тимченка, котрому ми радили б зовсім не вживати їх, бо він силкувався переложити не зміст текста в оригіналі, а тільки слова. Буквальний переклад нігде в світі не робиться, окрім хіба нас та галичан. Через це таких перекладів в кievських „Записках“ неможна читати, хоч ці „Записки“ загалом пишуться багато кращою мовою, ніж львівські „Записки“; але в їх гарною чистою мовою написані тільки статті д. Грінченка, Ор. Ів. Левіцького та д. Огієнка, а найбільше його оригінальні статті. Він один і єдиний вживає усі українські народні слова, не гидуючи, не коверзуючи мовою, як роблять деякі добродії, котрим чомусь не подобаються деякі українські народні слова, як—сливе, сливи, сливинь, хіба, опрічній, окроми. Тут принаймні бачимо синтактику, розклад слів український розмовний і живий, а не якусь робляну галицьку мертвоту, де слова розставляються зовсім на латинський зразець, або розкидані скрізь навмання. Якби галичани писали такою мовою свої статті в Літер. Науков. Вістніку, то їх вже могли б читати не дуже вередливі українці... Загалом сказавши, мова в „Кievських Записках“ настільки краща од мови в „Львівських Записках“, що їх і рівняти неможна.

Але треба зауважити, що сливе усі переложені статті читать неприємно й важко, а найбільше переклади добродійки Шевченкової, бо в неї мова галицька, робляна й недоладна.

Добрі й гарні переклади може робить тільки досвідний тямущий пісьменик, та ще й такий, що має хоч не-

величку творчу мовну здатність, щоб нехибно утворять нові слова, виводячи будлі-яке нове слово з другого, або с коріня слів, потрапляючи на народні приставки й суффікси, котрі доконче повинні быть схожі й анологичні с приставками й суффіксами в народніх словах якого-небудь рядка підхожих слів. В нас це робиться часто навманя. На змість ці „Записки“ і справді, як писав рецензент „Великороссь“ „составляют счастливое исключение между провинціальными изданиями подобного рода. (Кіевская Молва), так-какъ в других подобных изданиях часто помѣщаются сырые матеріалы“. Що стосується до правопису київських „Записок“ й инчих органів пр. Грушевського, то мене дивує його галицький правопис Желихівського з безлічю двох точок сливе над кожным *і мяким*. „Записки“ видаються на Україні, в Києві, а не в Львові. На Україні усі пісьменики пишуть кулішівкою, і ніхто з їх доброхитъ не чепляє й ніколи не чеплятиме такої сили точок над рядками. Це відомо кожному, як відомо й те, що проф. Грушевський усім правує й заряджує і в „Записках“ і в Літ. наук. Вістникові, і в „Селі“. Само по собі видно, що він має пótяг, та ще й великий до заведення на Україні в тутешньому пісьменстві галицького сьмішного й дивовижного правопису, не маючого ніяких научніх підстав. Правда, що він викинув непотрібні апострофи, але зате ж ми бачимо і в Л. Н. В. і в „Записках“ отакі правописні чудасії, зовсім не академічні: *ве, бе* (це дитячі викрики, а не дієслови-*бье, вье*), *пе, пю, бурян, (бурьян), карера, песа, обект (объект), книжка* написана з *чутем* (с слухом), в житю, застережень, (застережіннів), *ослаблень, кроки (ступіні), очи, плечи, на поли, батькови, чотири, матери, чоловікови, і т. д.* Це ж зовсім не по-українському, а по-галицькому. Виписую зумисне от таку фразу з Літ. Наук. Вістн.: „Особливо віла ся їм отая баба. Так уїла ся, що вони асигновали суму“... Я двічі мусів спиниться, щоб розібратъ цей ше-девр галицького правопису, поки второпав, що воно за штука. І скрізь натикаєся на слова: *від, се, сю, жите, обновлене, житем,*

спостережень і т. д. Очевидячки проф. Грушевський думає, що в Києві він натрапив на добрих переймачів, на якусь тісто, або мякеньку лемішку, с котрої можна зліпити, що хочеш, і він заповзявся з цієї причини навчити цього правопису українських письменників, щоб завести це диво і в нас на Україні. На це скажемо, що його праця й його наївні силкування надаремні. Якби в нас писали по—галицькому навіть тільки самі отакі слівця: чорни очи, добрі матери, в крови, чотири, дядькови, чортови, то й це одно вже здивувало б або й насмішило б публіку А то на тобі ще й—„уїла ся, віла ся баба“! Цю „дурість премудру“ хоч на виставку посилай! І отакі „ребуси“ звуться—*фонетичнім правописом!*

Видавництва київських „Записок“, „Села“, „Засіва“, Літер. Науков. Вістника—це щось схоже на галицькі мовні школи, заведяні на Україні для навчіння книжньої галицької мови, стиля й правопису. Але в цих школах мови, заведених на Україні галичанами та проф. Грушевським, наші українці не вчаться самостійно, доброхіть, а вчаться під наказом (внушенієм), або й під побічним загадом, по котрому українські письменники й усякові газетні сутрудовники „мусять“ примитиковувать (приспособлять) і свій правопис ніби то тільки до... галицького правопису; неначе б то ця уся задумана реформа стосується тільки до „правопису“, а не до мови. Але такі галицькі слівця, як — від, відроджене, відвіт, відділ, відчувати, жите, питань, обновлень (!), загострень, дітжливо, відомостей, питем, віттак, прецінь, відтам і т. д.—зовсім таки не належаться до правопису: це зовсім опрічні, инчі од українських, наче взяті з инчої славянської мови слова, бо в нас вони виходять зовсім инакше: од, одродіння, одвіт (відвіт), одділ, почувать, життя, питаннів, поновліннів, відомостів, і т. д. Навить побічному кміті, а не українцеві, усе це кинеться в очі, що заводиться не правопис, а просто галицька недоладня мова.

Деякі українські письменники такі ймовірні, що ймуть галичанам віри, а коли й не ймуть, то, ради заведення жур-

налів на Україні, мусять коритись і мовчать. Само по собі, що публіка не читатиме ж усяких школьних писаннів та екзерціцій, писаних чудернацькою сьмішною мовою, та ще й недоладніх, просто таки часом схожих на карикатури на українську мову...

Проф. Грушевський в згадані мною його статті жаліється на нашу українську публіку, що вона не купує (певно галицьких) книжок. Але ж українська книгарня (Безак. № 8) стоїть виданнями українських авторів, а найбільше виданнями бувшої Просвіти та дрібними українськими книжками для народа. А наша публіка тепер як купує будлі—яку українську книжку, то передніше розгортає її, переглядає, читає, і як книжка буде галицька, то кидає набік, бо с кількох фраз, навіть як углядить—*від*, одразу постерегає, якого вона печева, бо за тим—*від* піде низка галицьких слів. Я бачив це в книгарнях на свої очі.

З цієї причини галичини в останній час пішли на хитрощі й позаводили буцім—то видавницькі спілки... в котрих усіх спілників одна людина або дві з галичан. Це щось в письменстві схоже на політичні інтриги та хитрощі на виборах в парламент або в сейм. Між усякими українськими спілками, як от „Вік“, „Український Учитель“, „Час“, „Лан“, „Ранок“ тільки одна спілка „Ранок“ завжди видавала добросовісно і книжки, і українських авторів, Драгоманова й инчих, не псуючи їх мови й правопису. Недавнечко зъявились видавництва „Лан“ та „Зоря“. Це галицькі не спілки, а один, або два галицькі письменники, котрі трошки виправили свою чудну мову, примитикували її до української й навіть спростили правопис, хоч не зовсім, бо зоставили де-які форми й слова і пишуть замість *од*, *цей*, *це*, *життя*, *ждати*, *боявся*, *держать*:—*від*, *сей*, *се*, *жите*, *відчувань*, *в житю*, *чекати*, *тримати*, *помешканя*, *бояв ся*, *кроки* й инчі польські й галицькі їм сподобні слівця. Певно це єсть остання поступка українцям і „найрішучійший“ взорець для наших українських письменників на будущий час. От видання спілки „Лан“, котра видала книжечки д. Юрія

Сірого: „Крим“, „Подорож (це б..о, Мандрівка) краплі“, „Жите (по вашому це не живоття, а—„житье“) рoстин“ й інші. Д. Сірий добренько виправив свою мову. Але в цих книжечках ми бачимо скрізь усі згадані вище галицькі „пóступки“ нам в правописі, як от — робило ся, від, сю, відійшов, жите і т. д. і це писано „для українських дітей“! А от видання галицької—ніби-то спілки „Зоря“ (№ 7, ціна 3 к. 1911 г. Київ), певно для українського народу, або для української молодечі, „Морський Гайдамака“ Бласка Ібаньеса. В цих книжечках таксамо натуляно скрізь: від, се, сей, майже, розпач (польське слово,—одчай), пароплав, підприємство й инча нісенітниця в перекладі якогось ніби-то И. Дмитрієва.

Як тільки видавництво „Вік“ розпочало свою роботу, заходившись видавати українських авторів с перелицьовуванням мови (і в моїх книжках), проф. Грушевський намовляв і мене писати оті самі форми й слова: замість українських слів—од, цей, життя, галицькі — від, сей, сю, жите і т. д. щоб надать українській мові галицьке обличчя. Само по собі я не згодився на таке псування осерdkової мови, це б то мови сливе усієї російської України до Кавказа, котрою писали на Україні сто год наші класичні письменники, та й я сам тоді вже писав років с тридцять. Я добре знав, що ці усі стародавні слова й форми смішні для нашої публіки. Окрім того, як письменник і вчитель літератури й російськ. мови, я був добре досвідчений з історії усякових літератур, що скрізь в Європі за ґрунт і основу книжної мови були взяті осередкові мови, маючі в своїх формах і лексичі найбільший район, а не усякові дрібні підмови й чудернацькі говірки, а часом мішанки на краях, межуючих з судсудними націями. Але професорові Грушевському знать було байдуже за цей письменський загальний закон, бо він передніше од усього історик. А кожний літератор повинен звертати увагу передніше од усього на мову своїх утворів, дбать за неї й пеклюваться за її чистоту й народність. Тимчасом усім історикам байдуже за мову: в їх на першому

плані стоять історичні події, а не чистота мови й гарний стиль. Окрім того усякі стародавні акти, їх чудна стародавня мова, усякі літописі несвідомо псують мову їх писаннів. Сливе в усіх істориків мова важка, тягуча, періодична, цупка. Щасливою вілучкою з цього правила були історики Драгоманів та Костомарів, бо вони були одночасно с тім і етнографи, збирали народні пісні й казки й видавали їх. Це й е причина, що їх українська мова в писаннях стала й стане, як основа й ґрунт наукової вищої нашої мови. А проф. Грушевський навіть трохи глузує з народньої мови, називаючи її мовою „баби Мотрі“. І ця помилка завела його книжню мову в якісь пущі та нетри старовинної мішанини. Я вже тоді постеріг і догадався, хто дає направу (настроєніе) спільникам видавництва „Вік“, щоб перекручувать мову й форми і в моїх писаннях, і в утворах инчих сьогочасних пісьмеників, та в збірниках, як от „Дубове листе (листя)“, Літературний Збірник і т. д. Окрім галицьких видавницьких буцім-то спілочок на Україні недавно виникли й українські спілки, закладяні молодими українцями, як от у Полтаві „Український Учитель“. „Укр. Учитель“ видає книжечки зумисне мовою псованою, бо веде пропаганду росповсюження на Україні неодоладньої підмови. Для приклада ми виписуємо усі галицькі слова з одної виданої „Українськ. Учителем“ книжечки: „Казки“ Братів Грїммів. № 7. Ціна 3 к. Переклад Гр. Щерстюка: відмовив, „кроків три“, відрізнити, спіткала ніч (зостріла, захопила), людське помешкання (житло), втікли від свого помешкання, замислився, *наслідком твоєї играшки* буде те... І скрізь стоїть—від, ще й зверху апострофи: б'юсь, поб'ємось, з'явився. Само по собі, що ці казки видані не для дорослих, а для українських дітей, та ще й сільських. І міні одно чудно: ще й досі ніхто нігде не поставив в скобках значіння ціх польських слів—кроки (ступіні), мешкання (житло). Тим-то і до цього часу ніхто з читальників й не знає й не відає, що то за кроки, мешканне, хоч їх найчастіше потріпують де-які пісьменики. Гарний же цей „Україн. Учитель“, що

напихає книжки для дітей отакими словами, і то не знéзнав-ки й нетямучести. А от і д. С. Черкасенка книжечку „Яма“ (№ 27. Ціна 1 к.) видав той таки псевдо-український „Учитель“, де на обгортці вже не написано ні Полтава, ні Київ, ні рік, тільки написано: № 27, десяток перший, кн. 6. Щось воно потаємне й чудне, щось вілучене с простору й часу, як буває в декадентських писаннях. Це все видавництво людей партії з відомими нам тенденціями, котрі вже збанкrotовані перед українською публікою. І тут написано скрізь: в'їдлиий, від того, брудні, п'є. Усе це написано не педагогично та ще й зумисне, с тенденцією, щоб привчать змалку дітей і молоднечу на Україні до... польських слів, та до—від, сі, сей і т. д. щоб галицька книжня мова знайшла собі вже готовий ґрунт на Україні й швидко прищепилась.

Окрім ціх видавництв теперички галичани заходились видавать і пускати на продаж у Києві опрічні книжки й книжечки окроми од усяких видавництв. В усіх їх мова потроху гялицька й безпремінно с тіми прекретами, на які намовляв і мене проф Грушевський: скрізь там стерчить—від, се, такі форми, як жите, питем, робило ся, бояв ся, як от в книжечці оповіданнів добродійки Сулими, де не показано навить, де вона друкувалась, та в перекладах оповіданнів Бласка Ібаньеса ніби-то якогось Дмитрієва, і в инчих книжечках. На ціх усіх книжечках написано на обгортці: Львів—Київ, або ще потаємніше тільки — Київ. Усі вони друковані на гарному папері, як і видання „Лан“; скрізь у тексті доконче прехороші малюнки для ілюстрації зміста, часом і шага невартого, бо по виданнях видно, що потаємні видавці на свою напастливу для нас пропаганду не шкодують грошей і мають чималий засіб в кишнях, хоч вони й несуть велику втрату од недостачі покушців на Україні. Добрящий папір та чудові коштовні малюнки ставляються задля присмаку та для принади, як от, прикладом, рибалки ввечері, напередодні удіння, кидають у воду принаду для риби йї ласощі з вареної пшениці звичайно в тіх місцях, де вони на сідлах удять рибу, щоб рибка заласувала,

швидче вхопила в жабра гачок і попалася в юшку. Але ці наївні хитрощі потаємних видавців не вдалися, бо українська публіка швидко розшолопала й обмилає ці зрадливі гачки, закинуті на пагубу українському письменству й примитиковані хитро, та не дуже мудро. На ці гачки та гаки попались тільки непомірковані декаденти та нетямущі й не-далекосяглі партійні добродії Лемішки та Лемішковські, утворені з мякенької лемішки, с котрої давня Польща колись наліпила собі добру половину своєї шляхти.

За ці гарні й чепурні галицькі видання на Україні, повидавані для принади, можна пригадати одну приказку: „вміла готувать, та не вміла подавать“, але про ті гарні галицькі видання в нас на Україні можна сміливо сказати: вміла подавати, та... не вміла готувати.

III.

Професор Грушевський виступив великим діячем в українській справі і в Галичині, і на Україні. Він впорядкував галицькі інституції, zorganizував їх, позабудував і на Україні видавництва, написав Історію України-Русі, цю капітальну працю по українській історії, в котрій зведяві до купи і систематично всі історичні зктові й літописні матеріали, перевірені с критикою й перечищені од плутанини. Але він однією рукою будує, а другою рукою руйнує загалом українське й своє сукупно з ним будування. Цей орудник його руйнуючої сили є та мова, котрою він орудує сам, котрою написав свою капітальну працю, і тією мовою пише й тепер, ще й має шкодливий замах завести ту галицьку книжню мову й на Україні. Він сам, пробувши двадцять пять год в Галичині й одбившись од української мови, теперички й не знає, та и не хоче втямити гаразд, що сам несвідомо висмикує самий ґрунт спід української літератури, та і спід своїх виданнів у Києві, копаючи під ними яму. Мова в його виданнях, та і в писаннях намоторених галичанами декотрих молодих українців, така чудна

й погана, і така полонизована і через те навіть сьмішна, що публіка на Україні їх не читає й ніколи не читатиме, бо та мова вже стала предметом сьмішків, та й глузування. Сливе усі перші газети на Україні, писані прихильниками тієї мови, як от: „Вільна Україна“, „Шершень“, „Слово“, „Рідний край“, „Громадська думка“, впали й зникли через свою галицьку мішану мову; бо ширша публіка обсьміяла їх за мову й одхилилась й одкаснулась од їх. Те ж саме може трапиться й з усіма виданнями проф. Грушевського в Києві, та й с тіми виданнями українців, що пишуться такою мішанкою, сьмішною для публіки. Через свою не українську мову, а якось галицьку мишаницю вони не матимуть ні спочування, ні поспіху серед ширшої публіки. І піде марно й праця проф. Грушевського, і надаремно пропадуть гроші, змарновані на добрящий папір та гарні малюнки. Такі книжки втратять на Україні свій ринок і зовсім підірвуть авторитет і вартість самої української літератури; та вже таки потроху й підірвали в наш час... А в Галичині нема справдешнього книжного ринку, бо там як тільки книжка коштує більше гульдена, то на неї вже нема запиту (спроса) в книгарнях, і вона не купується. Українські дорожчі книжки, повидавані українцями в Галичині, розкупаються не в Галичині, а на Україні.

Деякі добродії пишуть, що ніби то Галичина в будущині стане Піємонттом для України. Вона й теперички єсть наш Піємонт, але хіба тільки через те, що Галичина має пять офіфіціальних українських гімназій і пять гімназій приватних, 10 кафедр у львівському університеті, два паняньські інститути—один у Львові, другий у Перемишлі—для дочок священиків, три (утраквистичні) учительські мужеські семинарії і дві паняньські; а Буковина має три мужеські українські гімназії й кілька українських кафедр в університеті в Чернівцях. Але що стосується до літературної і вченої мови, то я повинен сказати, що ні Галичина, ни Буковина ніколи не будуть та й неповинні бути українським Піємонттом, а ним була й повинна быть російська Україна.

Сто год вже минуло, як почалася й розвивалася нова українська література на Україні й виставила багато талановитих письменників, ще й одного генія поета. Сто год минуло, як Ів. Котляревський покинув старосьвіцьку давнішу книжню мову українських письменників XVIII віку Димитрія Ростовського, Теофана Прокоповича, Моргульця, Сковороди і т. д. і розпочав нову українську літературу, заводячи чисту народню мову, а за ним слідком пішов довгий рядок письменників.

А теперички в останній час галичани с проф. Грушевським на чолі напосілись на нас, щоб усі наші письменники писали галицькою книжньою мовою, цією остачею давньої старої „київської“ книжньої мови, та ще й прийняли усі граматичні форми й паджі галицької підмови, де є добра половина польських форм і сотень зо дві польських слів. Вони хотять повернуть назад сливе на сто год нашу вже сформовану й упорядковану книжню мову. Це виходе просто таки смішно, не то що не натурально. Це все одно, якби в Великоросії з'явилися такі безтямкі намагання, щоб великоруські письменники кидали писати сьогочасною своєю мовою і писали старою ломоносовською мовою, або мовою Державина й Тредьяковського, котрої зріклись ще Пушкін і Крилов. Тенденції галичан і проф. Грушевського просто таки наївні, хоч і знайшлись між молодими, та й не молодими українцями такі, що навіть с пересвідченням і зумисне почали писати якоюсь мовною мішанкою, схожою на карикатуру на народню українську мову й мову класиків. І в їх вийшла не мова, а якесь „криве дзеркало“ української мови. І хоч би ми й завели на Україні в письменстві ті деякі форми, які накидає нам усім проф. Грушевський: від, сей, пите, житем, начинань, вимагань, бою ся, бояти му ся, очи, плечи, тиний, плечий, души,—то й це попусвало б тільки чистоту нашої мови. Очевидячки, що галичани й проф. Грушевський просто таки хотять підвести мову наших письменників під буцім-то вже вироблянну вищу наукову мову в львівських „Записках“ наук. товар. ім. Шев-

ченка, котрих ніхто в нас не купує й не читає, та під мову в „Історії України—Русі“ проф. Грушевського, котру хоч часом і купить хтось, але мало хто їй читає. Така ж сама доля була б і наших українських книжок, якби ми підвели книжню мову на Україні під цей „ідеал мови“. А це була б траурна перспектива для письменства на Україні....

Въ сьогочасних виданнях в самі Галичині мова не покращала, а погіршла, як я зауважив в № 10, рік 2 журна-ла „Вісти з Запорожжа“, часопись руханкових (!) пожарних і змагових товариств. В передні статті „Ділами не слъозами“ є місця, котрих я зовсім не міг зрозуміти навіть наздогад, міркуючи по течії мислів, як от: „Краєвий здвиг (?) руханкових (?) і змагових (?) товариств Соколів та Січий (Січів), які належать під его провід (?)... Має бути перегляд роботи українського народу на поли (на полі, а то виходе— на поли одержі) виховання сили, спільної карности (?) й енергії. Такий перегляд викаже (по нашому— донесеть: ви-каз— донос), о скільки дотепер рухливість (рушливість) на-ціі (нації) збільшила ся (побілшала). Шевченко плакав над своїм народом (? певно за своїм народом). Але зле (погано) роблять *тоті* українці, що звертають цілу свою увагу... на его *прошибаючі* (?) *скарги* (?). Хто *лише* *тоті* слова має в тямці, попадає в *грижу* (це б то мабуть— впадає в тугу, в гризу, смуток), а *відтак* в *бездільну* (неначе великоруськ. бездѣльник) і безнадійну байдужність. *Єсли* (коли) маємо *станути* (стать) в ряді свобідних народів... *Руханка* (Рушіння) і спорт не є самі для себе *цілюю*. Они є лиш ділом (діло), лиш *середниками* (способи, орудники), щоби вже в молодім поколінню (поколінні) розбудити *рухливість* (рушливість, ворушливість). *Руханка* (рушіння) і спорт ма-ють викорінити *наклін* (нахильність) *до кирині*, (?) *непослу-ху* (неслухання), *безцільності* й *непостійности* (?). Німці старають ся (дбають, неклюються), щоби в кожнім місті були *обширні* (?) *площі* (майдани) *до вправ* (до заправляння, заправляться— приготовляється к поступленію в училище, а заправляльник— це „приготовішка“ по великоруському), ігор

(игрищ) на свободнім воздусі та *рухіні* (певно рúшінні?); се е салі (зали) до руханки, і т. д. Якби великоруські літератори задумали писать підмовою орловською або олонецькою й новгородською, то вийшла б якраз отака кириня-чудасія, як в „журналі“ „Вісти з Запорожжа“. Це не мова, а якийсь місцевий діалект, яких е багацько в Карпатах. Знов скажу, що „боюся Данайців, принісаячих нам такі дари“.

За ввесь час, одколи розвивається галицьке пісьменство, я знайшов у йому тільки трохи білше десятка неологізмів, слів вищого порядку, складяних добре і вдатно, як от: переважно, здійснити (исполнить, осуществить на дѣлѣ), вражіння, переважувати, зміст, вплив, пересвідчитись, неможливий і т. д. котрі й я вживаю в писанні. Решта неологізмів, як от виведяних с польского коріня, невдатна і зробляна не аналогічно с складом народніх слів, як от: завдяки, рухія, відруховність, проява, виява, розвій, (пріявок, віявок, розвиток), руханковий і т. д. Натомісць вони просто таки перероблюють, або беруть силу чисто польських слів: передплата, одсетки, помешканя, передплата виносить (пшедплата виносі), остаточно, старанно, рух, рахунок, рахувать, співчутя, співробітник (спулпрацовнік,—сутрудовнік, співчуття (спочування), і т. д. Коли б часом не перевели в Київ і редакцію отієї „Рухіні“.

По границях меж двома племями скрізь звичайно буває мова перехідна й мішана, з багатьма словами, не перейнятими зумисне, а споконвічними, загальними для обох народів. Завсідне неперестаюче поновління й прогресуючий дальший розвійток мови, котрий завжди буває в осередку нації, не швидко доходе до окраїнних говірок та підмовь. І недивно, що з ціх стародавніх говірок, як с старого насіння, або дуже старого коріння не виростуть паростки та буйні пагоння, не розвіється багата книжня й наукова мова. І ми справді прикмічаємо, що в галицькій мові єсть багацько слів з українськими коріннями, але с приставками чудними, неначе зробляними навманя, або перейнятими с польскої мови, як от прикладом: облішити—залишить, об-

стоювати — встоювать, підприємство (приставка під показує місце на споді, або коло чого, а в цьому слові треба ставити приставку, назначуючу время—перед, пред); відруховність (в Євшана), надслухати (підслухать), усувати—(одсுவать, тут польська приставка), відчитати, відчувати (почувать), співчувати (спочувать,—тут польська приставка), і т. д. Приставка від, як і наше од назначує рушіння од предмета, а не в самому предметі, а через те галицька приставка від в народньому нашому слові почувать, чувать (що там у вас чувать?) показує, що людина не чуває чогось в собі у серці, а одсовує почування од себе, або й одганяє од себе рушіння (в слові—відруховність). І для українських читальників отакі приставки здаються чудними, бо ставляють тяму слів напереверт. Черезъ це ж у галичан усі слова, виведяні с польського коріня *рух* (в українс. руш, тільки в однім слові рух—ворухнуться од глагола—ворушиться) виходять просто сьмішні, як у д. Євшана—воруховність, або в „Вістях з Запорожжя“—руханковий (ворушливий, ворущкий), рухливість нації (певно—ворушливість), рухія, руханка (рушіная, ворущіння), на рухівні (?)—ворущінні, в рушінні, в ворущні. Те ж саме треба сказати за слова, виведяні с польського—рахунок (облічка, обліч); тутечки вже виходе чиста польщизна, неначе галичани не знають, що в українській мові є слово—лічить, перелічувать, лік погубив (счетъ), а з цих слів легко вивести слова: перелічка, облічувать, облічка, недоблічка (недочёт). Є ще й старі слова XVIII віка в актах: облік, обліч (счетъ, смѣта). Є новіше—общот (Світова Зірниця). Одже ж з цієї причини галицькі пісьменики складають багацько негодящих, навіть сьмішних неологізмів, і занадто мало неологізмів годящих, підхожих аналогічно до народніх українських, котрі навіть народ одразу зрозуміє, як от—штукарество—(од народнього штукарь), штучниство (од народніх слів—штучний, штучно—искусно, гарно зробляно, або штучний—искусний, прекрасно сдѣланий). Тимчасом в галицьких писаннях і в проф. Грушевського скрізь вживається слово—штучний в значін-

ні—робляний, підробляний (дѣланний, поддѣльний) Може
бути і так, що галичани не знають дійсного значіння сло-
ва—штучний. Міні казав один чоловік, Василь Савенко, ро-
дом спід Камянця: машинку привезли таку штучну (прекрас-
но, искусно сдѣланною), що вона сама друкує, сама й одки-
дає листки. В київщині слова-штучно, штучний мають значін-
ня—искусний, прекрасний: на іконостасі ряма й зверху янго-
ли виробляні штучно; штучно вирізані листя й квітки.
З цієї причини само по собі треба викинути слово штука,
ніби-то—искусство, бо „на штуки“ лічить кожну річ і народ,
і треба б покинути усякі—умілості, мистецтва і писати—штуч-
ниство, бо навіть селяни легко догадаються за його зна-
чіння, за що йде мова, хоч наші письменники не всі дога-
даються; або взяти слово—искусство, щоб не було плутанини
в книжках. Ота „штука“ часом плямує й ганжує деякі гар-
ні вірші в Чупринки, і гарні повісті, як от д. Яворницького:
„Де люде, там і лихо,“ де стерчить негарна та „штука“,
на котру тільки очі вирячиш з дива. Замість слова—при-
стосувати (приспособлять) треба писати народне слово: при-
митикувати (од митикувати—соображати), або прилажувати,
приладити. Слова ці є в народа (канівського повіта), то й ви-
думувати нетреба. Хвалить Бога, що є. Народні слова треба
живити, пускаючи в обертання в письменстві, а не викидати.

В згаданих вище чотирьох галицьких органах, підруч-
них проф. Грушевському, скрізь живляються три польські
падіжі; на засіданю, на зібраню (на засіданні), завдань, ве-
сіль, значівь, знань, до Петербургу, та—очи, на пбли, на печі,
поезизя, нация, статей, відомостей (статтів, відомостів). Ми
вже перелічили в свої передніші статті усі слова, що мають
закінчення на ей (людей, грошей, і т. д.) в род. пад. мн.
числа. Решта слів на *ь* і *я* мають закінчення в род. пад.
мн. числа в українській мові на *ів*; відомостів, значіннів, опо-
віданнів і т. д. Сам проф. Грушевський і досі живляє в сво-
їх статтях і в короткі свої історії—слово „змагання“ не
як—лайка (спорь), а як—усилення держави (зміцніння, по-
дужчавня, дужчання). Це робить велику плутанину в голові

кожного читальника, окрім самого автора та д. Шерстюка, бо й він вживає в „Світлі“ це слово не як лайка, а як силкування. Проф. Грушевський ще й досі вживає слово— суспільність (общественность) замість слова суспільство (общество). Час би шановному професорові змінити ці слова, що стоять не на своєму місці, і попеблюватися хоч трохи за чистоту української мови, щоб зробити полегкість читальникам. Але видно по його великі плодючісті, що його робота хачана, як кажуть на селі. і через те повна хиб та помилок.

Неможна й наважливо обвинувачувати шановного й працюючого професора за важку й нечисту українську мову в його утворах. Він завжди живе у Львові, де чує навкруги себе тільки польську мову, або книжню галицьку. VII том його капітальної історії вже написаний трохи кращою мовою, трохи ближчою до української народної мови. Але й тут стиль в його важкий, який звичайно буває сливе в усіх історіях, окрім хіба Костомарова й Драгоманова. Він любить вживати довгі важкі періоди, як люблять їх німецькі вчені. А щоб мова стала жвавіша й легча, треба перетинати тягучі періоди, одхиляючись од довгих додаткових мислів та думок. Це зробило б полегкість для кожного при читанні його капітальної праці.

Галицькі органи в Києві з їх мовою й правописом наробили українському письменству багато шкоди, може й непоправної. Вони збавили й поцували мову наших молодих журнальних письменників, в декотрих механічно й несвідомо для їх самих, як механічних переймачів; збили с пуття кількох свідомих прихильників цієї шкодливої системи й теорії механічного з'єднання й змішування двох мов,—галицької книжньої, і мови наших класичних письменників через механічну перемішку слів і викидання українських народних слів та вставляння натомість навіть непотрібних галицьких, або галицько-польських, чудних і не зрозуміливих ні для публіки, ні само по собі для українського народу. Ця чудернацька мова одбила од української літератури багато українців, котрі читали українські книжки, або мали при-

наймні прихильність до рідної літератури. Багацько українців зневірилось (разочаровалось) в záходах цієї справи й одхилилось од нас. Ця галицька книжня мова дала супротивникам нашим,—правим партіям такий орудник для сьмішків та докорів, направляних проти нашої літератури, котрому позавидував би сам сатана. Це чорні хмари, що нависли над нами, бо їх нагнали галицькі органи проф. Грушевського й галичан, котрі нахрапом с хитрощами напосілись на українське пісьменство й наважились завести свою зателепувату мову на Україні. Тепер ми вже маємо одно офіційальне „обрусеніє“, а друге неофіційальне обрусиніння. С кайданів старої всеросійської цензури, що колись в написах на рукописах вимагала од мене: „Не смѣть отступать отъ принятаго правописанія“, наша література викрутилась і вийшла принаймні с чистою мовою. Теперички над нашою літературою вже висне—ще й цензура галицька в Києві, силуючи нас писати галицькою книжною мовою, ще й правописом с хмарою точок зверху слів. Проф. Грушевський всім українським сутрудовникам натикає тіх точок і перероблює українські форми мови на галицькі: од на від, цей на сей, життя—на жите, начинаннів—на начинань. Тільки одному д. Винниченкові дозволяно zostавить—цей і ці, але решту переробляно по-галицький на—від, жите і т. д., а в його драмі: „Чорний медвідь і біла Пантера вже навпаки: дозволяно йому ставити замість від—од, але й за те звеляно ставити: сей, ся, замість—цей. Проф. Грушевський неначе знущається над мовою українських пісьмеників і не церемониться з ними. Бо як у Галичині друковали мої утвори та утворп Коніського, Кримського й инчих, то галичани не зміняли нам—од на—від. І може ми й надеремно винусемо в усьому лиху галичан. Може в руйнуванні української мови треба винувать одного тільки проф. Грушевського... Може то в йому одному причина теперішньої руїни української книжної мови. Для Грушевського українські літератори—це тільки ніби матеріял, котрий він гне в мові, як схоче, для своєї надібки...

Щоб направить гинучу літературну справу на Україні, професорові Грушевському треба покинуть свою шкідливу систему силуваного заведення на Україні галицької книжної мови й чудернацького правопису, і не гаячи часу, видавати свої органи українською мовою й давнішим простішим і практичним кулішевим правописом. Галичанам я ражу похопитися з виправкою своєї мови й примитикувать їй до української мови наших класичних письменників й українського нзрода. Кожний просвічений і тямущий український письменник, свідомий в справі виробління книжних мов в європейських націй, зроду-звіку не згодиться писати галицькою провінціальною підмовою й книжною мішанкою, недоладною й чудною і по етимології, і по свої латино-польські синтактиці. Кожний тямущий і просвічений наш письменник йтиме, і повинен йти слідком за мовою наших передвішних класичних письменників, за мовою Котляревського, Куліша, Шевченка, Глібова, Ол. Стороженка, Панаса Мирного, Карпенка-Карого, Кропивницького, Коніського, Грінченка. Бо так воно повинно быть. Не можемо ж ми зріктись їх мови з українськими формами й синтактикою, як зразця для нас. Галицьку мову прийняли тільки декаденти, та напахались нею механічно наші молоді переймачі. Бо молоднеча звичайно буває не дерзка на вдачу й необачна—од недостатчі літературного досвіду.

Зразці наукової мови нам (і галичанам) дали вже писання Драгоманова, проф. Пулюя, проф. Студінського, Ом. Огоновського, Олек. Барвінського, д. Комарова, д. Єфремова, д. Лотоцького, проф. Кримського, Леон. Пахаревського, Т. Осадчого, д. Яворницького й инчих. І українцям, і галичанам треба йти слідком за ними, а не слідком за проф. Грушевським та чудернацькою ніби-то науковою мовою Львівських „Записок наук. товариства“. Цю мову треба зовсім занехают, як невдатну, нечисту й черезь те чудну, обважнюту то великоруськими, це б то старокиївськими словами, ломоносовщиною, то неологізмами, виведяними то с польського коріння, то з великоруського, якимись—річницями, наріжними

камінями, двигачами, рухіннями, настріями (направа), устроями, тяглістями, і. т. д.

З галицьких письменників вже добренько виправили свою мову д. М. Венгжин, Юр. Сірий, д. Порш, д. Рудніцький, (Кор. географія України), д. Стефаник, д. Олекса Ремез, („Ковбок. Літ. Наук. В. 1911, кн. III). Його карпатська казка „Ковбок“ написана талановито й гарною українською мовою, тільки шкода, що він не ставить принаймні в скобках значіння декотрих карпатських слів, як от—ледінь (по—венгерський) парубок, молодець, планина—рівні терраси на горах, босаги (сакві), працюючи в бутинах та при дарабах, (цього й я не розумію). Шкода, що усі ці письменники дають неприємне галицьке обличчя свої мові словами, падіжами й приставками—від, сей, майже (сливе), жите, в житю і т. д. І тільки д. Микола Венгжин та буковинська поетка Ірма Остапівна зовсім добре виправили свою мову й пишуть простою кулішівкою. Такою мовою Микола Венгжин недавно видав в Чернівцях свою книжку під заголовком „Ганна Барвінок“. (Чернівці. 1911 р. ціна 80 сотків—35 коп. Весь дохід призначений на зберігання могили Куліша). Д. Ірма Остапівна таксамо видала свої вірші під заголовком „Китиця незабудьків (Чернівці 1911 р. ціна 30 сот. 25% на українські школи в Галичині й Буковині) с переднім словом М. Венгжина. В цих обох книжечках і проза, і вірші написані гарною, зовсім чистою українською мовою навіть з усіма її формами—од, цей, життя, ще й без розривання дієслів на частки, бо автор пише; не боїмося, шукатимете а не шукати мемо, боїмо ся і, т. д. Д. Маковей таксамо може писати чистою українською мовою, але з якоїсь причини він знов пише галицькою мовою.

IV.

Решта періодичних українських виданнів видається українською мовою з українською синтактикою й з українськими етимологічними формами й кулішевим правописом або

тільки з однією точкою над і, або з двома точками для на-значування і йотированого. „Рілля“, „Світова Зірниця“ й український одділ в „Почаєвськихъ Извѣстіяхъ“ видаються дуже гарною народньою мовою і дуже добре й педагогічно примитиковані до невеликого розвитку селян. „Дніпрові Хвилі“, „Світло“, „Рада“ таксамо, загалом сказавши, видаються доброю українською мовою; але не скрізь в статтях однаковою: де трапляються статті або дописи з Галичини, там буває неначе накладяна латка: зараз око натикається на якусь инчу, не народню, якусь робляну синтактику; слова поскладані по латинських зразцях, неначе перетасовані, а далі підуть—від, майже, сей, ресторації й инча нісенітниця. Галицькі кореспонденції треба dokonешно виправляти, або й перекладати на українську мову, щоб не пашкодить нам, не сьмішати публіки й не одхилять її од українських виданнів. І галичанам нема чого зобіжатись за це, бо в нас публіка завсім инча, і вона знає тільки мову свого народа та мову українських класичних письменників. Само по собі в цих органах зразцевою українською мовою з її усіма формами пишуть тільки талановитіші літератори, котрі ніколи не приймали галицької системи змішування двох мов в одну загальну книжню мову, як от д. Л. Пахаревський, Т. Осадчий, д. Єфремов, д. Комаров, д. Жебуньов, проф. Кримський. В инчих сутрудовників, котру статтю ни розгорни, передніше од усього стикається з модними польськими слівцями або й галицькими, а не з відповідними їм українськими.

От приміром вже в 1-му номері „Світла“ за 1910 рік в передні статті „Наші завдання“ стоять слова: неграмотний—неписьменний; єдиний вихід ми бачимо „в змаганнях“ до освіти; тут замість—в потягах, в силкуваннях стоїть слово змаганнях, це б то—в „спорахъ“, в сперечаннях, або й лайці: це совсім так, як в Історії України проф. Грушевського.

Розгортаємо й читаємо статтю д. Гр. Шерстюка, написану гарним жвавим стилем, і тут намощено от такихъ спотикачів: „одстоювали“ широкі „кола“ людности (встоювали за широкі масси, гурти,.., національне „чуття“—(національ-

ний слухъ) — почування; переконали б — (польське) пересвідчили; впевнили рух (польс.) — рушіння, прагне (польс.) — жадає, на перешкоді — на заваді, навіч — уявки, злочинця — (польс.) лиходія, пожиточною — (польське) корисною, також — таксамо; розкривати очі — росплющать очі, яскраво — яро, йскряно, окремішність — опрічність, окромішність (це мій неологізм, перевернутий на галицький лад), завдячувати — дякувати, прикростей — прикростів, зупинитись — спиниться, старанно — уважливо, оздоблено — (польск.) прикрашено, с спочуттям — с спочуванням, статей — статтів; його (Грінченка) змагання будуть нашими змаганнями: це в перекладі буде: його сварки будуть нашими сварками, а не силкуваннями. Ця плутанина мови нагадує плутану мішану мову д. Петлюри. Автор певно хапав свою мову не в Полтаві на Кабіщанах, вбо Павленках, а виписав ці старі давні мариновані консерви мови з Австрії, бо широка публіка й наш народ не втямить, що то за „спори“ (силкування) були в д. Грінченка, котрі стали й нашими „спорами“. Треба було сказати — силкуваннями. Чи можна ж на цей раз винувати нашу публіку?

Розгортаю книжку далі й читаю статтю д. О. Руссової, і тут бачу плями в мові, звичайні в усіх її писаннях: в охоронних школах (*ecoles gardiennes*) — це б то доглядальних школах; від них — од їх, рахування — лік, лічіння; майже — сливе, зрахувати — перелічить, лягло тягарем — вагою, відокремилась — одопрічнилась, одокромилась; мешканців, — (пол.) жителів, жильців; окремою — опрічного; навчення — навчіння, зупиняється — спиняється, постійні — завсідні, обговорюються — обмірковуються, а не оббріхуються; виконували обовязки — сповняли, робили повинності; помешкання — (польск.) квартира, житло: мусить бути — (пол.) повинно быть, рух — (пол.) рушіння. І в ці статті якийсь вінігрет, віхопляний з галицьких книжок. І скрізь у статті стоїть від замість — од. Д. Руссова й досі пише неначе для загинувшої через таку погану мову „Громадської Думки“, ще й досі не покинула своєї шкідливої для України тенденції. Збавила вона й свою „Географію України“, отим *від*: (від хати, відкрив, і т. д. так

що сільські школярі не розбірають цього й кажуть міні, що це *видъ* хаты, *видъ* оселі, це б то лице, фасад, передній план. Це гарна українська педагогія! В д. С. Черкасенка („Зануда“ ст. 41) мова чистіша, але й тут є маринати, як от: довкола — навкруги, распачливого (польс.) життя — одчайного; сестри стислись, *зускли* до фізичного *вчуття*; (я нічого тут не розберу); Михайло мешкав — жив, квартирував; не рухаючись, не ворушачись; руки рухались — руки ворушились, рушались, також, і т. д. І скрізь у його стоїть замість — од, від, але мова в його все таки трохи краща, ніж у передніше згаданих мною добродіїв. Та і в решті в усіх статтях в ці книжці мова чистіша, ніж у д. Шерстюка та д. С. Руссової, котрі ніби зумисне заповзялись робить пропаганду на Україні галицької книжної мови з її полонизмами. Д. Шерстюк та д. Руссова, як і пр. Грушевський, через свою тенденцію, однією рукою будують, а другою руйнують нашу письменську справу.

Перечитав я першу книжку „Світла“ за 1911 рік. Що стосується до зміста статтів, то треба сказати, що ця книжка складяна дуже добре; увесь матеріал примитикований дуже вдатно до сьогочасного сумного становища української народньої школи, вся вартість котрої в наш час тільки в тім, що вона навчає дітей читать і писати, це б то випускає їх письменними і нічого не дає для розвитку їх розуму й для прояснення їх світогляду. Синтактика в усіх статтях українська, народня, бо сливе усі статті писані українцями, окрім першої в книжці статті Я. З — кевича, мабуть галичанина, (а може то й сам Шерстюк) написаної такою галицькою мовою, що цього писання неварто було б і друкувати у книжці для українських вчителів. Але... цей номер складав редактор д. Шерстюк, а шкодливі тенденції його нам відомі добре.

За рік мова в „Світлі“ зробила кілька ступінів уперед; але тільки в кількох невеличких статтях мова чиста, зовсім гарна, без усяких хиб у словах; навіть у ці книжці подекуди поставляно — од, а не від. Стаття д. С. Шелухина

„Школи за 2000 років до наших часів“ написана гарною мовою, дуже легким народнім стилем, що рідко тепер трапляється в наших письменників. Але і в його є примішка, шкодлива для мови, є тенденція з'єднання „гороху с капустою“, це б то української мови з книжною галицькою. Автор ставить більше галицького—від, ніж українського—од, ще й подекуди трапляється сливе половина стародавніх—сей, се, сі, чого вже нігде нема в інших наших газетах і в книжках; трапляються галицькі падіжі: цілей, древностей—цілів, древностей; галицькі форми: визволєння, задоволення,—визвоління, польські слова—переконаннів (пересвідченнів), розрахувало (полічило), яскравий (искряній); окремо (окроми), свідоцтво (засвідчення), більше всього—більше од усього і т. д. Без цих хиб мову—д. Шелухина можна було б назвати зразцевою. Автор навіщось вливає „нове вино в старі міхи“, але в цих старих міхах нове вино тхне, або принаймні одгонить скислим вином...

Стаття д. С. Руссової „Загально—Земський з'їзд“ написана трохи кращою мовою, ніж її передніша стаття, за котру я вже казав передніше. Але і в ці статті мова нечиста, повна галицьких та польських слів, хоч їх тут вже менше. В ці статті, що міні аж дивно, замість українського—*повинно бути* скрізь стоїть польсько—галицьке *мусить бути*, як приміром в таких фразях: „Не мрії мусять бути перед з'їздом, а реальне діло“. По—український це виходе: не мрії (винужені) силувані бути на з'їзді, а діло. Отака нісенітниця! Серед земців, каже вона далі, було чимало Маршалків (?) обік (побіч) с панством. Хто знає в нас, що то за маршалки? неначе—маршали! Замість слів—ступіні, марить, вона пише—ступні (це сліди ніг од ходи), мріяти. І скрізь у неї—окремо, також, майбутне (ніби—то будуще, а воно значиться—вѣроятное). Багацько в неї отаких невдатних слів: нахил—нихильність, бо нахил—це *уклонъ* дна річки, як от—спад гір; на перешкоді (на заваді), одстоював шеолу (встоював за шеолу), білш усього—білш од усього; польська—розмаїтість, відокремленість—одопрічність,

пропонував—предложив, чекати, виголошували—оповіщали, керують—правують, настроїй (направа), окремиий (опрічний, нарізний) і т. д. Одним словом, усе в авторки подавньому. Бо шановна авторка при завсідньому пробуванні в городах зовсім одбилась од народньої мови, ще й до того скрізь у неї стоїть—від, тільки часом подекуди кинуте українське—од. Шановна авторка вже не може одрізнити українських слів од галицьких та польських, і через це—їїї нетреба б зовсім писати книжечок для дітей і народа. Я радив би авторці давати свої статті спочатку якому—небудь селякові, щоб він перечитав їх і показав, котрі слова українські, а котрі галицькі й польські, щоб можна було пускати їх до друку. Авторка багацько написала статтів і могла б таки добре прислужитися українським справам, бо дуже падкує коло цієї справи; але с причини, показаної мною, вона шкодить тільки чистоті української мови.

В решті статтів цього номера мова гарненька, але скрізь, сливе в усіх авторів вона засмічена галицькими або польськими словами, котрі й досі теліпаються в статтях декотрих українських журналів. Якби такою мовою писали галичани в Літ. н. В—ку, то, як на їх, це мова була б гарна. Але в журналі для сільських українських вчителів мова повинна бути чисто українська, щоб вони, читаючи „Світло“, не набрались з його усякого мовного непотрібу (дряни) й самі зберегли чистоту рідної мови й мову своїх сільських учеників.

До мене заходить чимало приїзжих людей с провинції, котрі часом читають міні, або zostавляють для прочитання свої писання. Декотрі заходять на одвідини, щоб познайомиться, або побачитись. Заходять иноді й сільські вчителі. Волинські, київські й херсонські вчителі розмовляють чудовою чистою українською мовою. Але оце недавнечко зайшли до мене два учителі с полтавської губернії, зовсім ще молоді хлопці; діти селян. Як заговорили вони зо мною, то я аж здивувався! Мова в їх була така, якою теперички пишуть у „Раді“ та в „Світлі“, щось схоже на мову д. Шер-

стюка: чую в ці їх розмові—від, відпочив, окремо, окремий, помешканя, також, перешкода, перешкаджає і т. д. Це мене дуже здивувало. Може то були птенці гнізда д. Шерстюка і К^о. Я питаю в їх.

— Невже це в вас на селах так кажуть: від, відчепився окремі.

— Ні, в нас кажуть—одчепився од мене, окроми, таксамо, теж,—кажуть вони.

А нащо ж ви так чудно говорите?—спитав я в їх.

— Бо так пишуть в українських книжках, а ми думали, що так треба теперички говорить, як пишуть; бо й поруський говорять таксамо, як написано в книжках.

— А чи зрозуміють же вас школярі, якби ви такою мовою вчили їх у школі, казали б їм: відхилив, відчинив, відповів, окремо?—спитав я їх.

— А хто його зна, чи розібрали б!

Я кажу, що в Германії є навіть закон, щоб вчителі вчили в сільських школах такою мовою, якою говорять їх вченики, це б то говіркою тієї місцини, доки навчать школярів читати й писати, а не книжною мовою, котра од часу Лютера за 300 год вже далеко одійшла од народньої мови по всі Германії. Це задля того, щоб школярі як можна швидче й лучче навчились читати. Я, знаючи гаразд, що розбірають сільські школярі, а чого й зовсім не розуміють, витовмачив їм цю справу й вияснив, звідкіль то сунеться на Україну така мова, як от: окремо, окремий, від, мешкання і т. д. В розмові виявилось, що вони читають „Раду“, а в ці газеті пишуть такою мовою, і вони наївно думали, що мова „Ради“ дає зразець, як треба говорити по—вченому, це б то літературною мовою. Бо авторитет книжки має велику вартість і значіння для трошки просвіченої людини, доки вона натрапить на таку газету, як було „Село“, де мова зовсім чудернацька й незрозумілива. Тоді чоловік з досади кидає її, а як він нервовий і нетерплячий, то з досади в нестямці дере її на шматочки, пошматує й кидає додолу.

„Світло“ видається задля сільських вчителів і здебільшого читається таксамо сільськими вчителями. Просвітній цenz їх відомий: все це молоді хлопці с сільських шкіл, діти селян, а найвищу просвітність мають хлопці з учительських семінарій, рідко духовні семінаристи, що стають за вчителів на якийсь там час, доки не займуть собі місця на якісь парафії. Авторитет журналу та книжної мови для їх не малий; окрім того це все люде молоді, перейнятливі, слабкі й м'які на вдачу, гнучкі, як теплий віск. „Світло“ своєю негарною, нечистою мовою може зучить їх до такої мови, якою само по собі не говорять їх школярі. І... тоді вийде, що ця ламана мова в школі буде все одно, що й... „великоруській язук“.

І редактор, і сугрудовники „Світла“ повинні ж знати, що в дитячому мозку в школярів лежить вже готовісінський матеріал слів, набраних од батків, що слова—це ж образи, схопляні через прийняття вражіннів од околишніх предметів та обставин своєї місцини, і вже лежать напечатками, як в фотографії, в великому скупчувальному мозку, де само по собі нема ні—помешканя, ні окремо, окремих, ні кроків. А вчителі повинні примитиковувати свою мову до готового природнього запасу в головах дітей, до мови школярів, а не до книжної галицької чи великоруської мови.

А тимчасом в „Світлі“, не вважаючи на загалом гарну мову врівні з другими журналами, скрізь натикаєся на чудні галицькі слова: є там і „обговорювати (—оббірувати замість—обмірковують), і оголошувати, оголошення (оповіщати, оповістка), юнацтво (молоднеча), юнак (парубок), розрахувати; є навіть галицька карикатура, — відчував (почував), відповідав—одповідав. А в д. Я. З—кевича є ще кращі штучки, зовсім таки не педагогічні, як от: відокремлення—одопрічність, відчувалося—почувалося, змагання зберегти сили (спорь, лайка, замість—силування); це якраз так, як у пр. Грушевського й Шерстюка; примусово—силувано, виконує—здійснює, й инча страшна нісенітця, котрі місце в Літ. Наук. В—ку, а не в педагогічному журналі для українських

вчителів. „Світло“ не навчить мови, а збавить мову наших сільських вчителів через... свою тенденцію.

Мова в статті д. Чепіги; „Увага і розумовий розвиток дитини“, стоїть окроми од усіх статтів, не вважаючи на її важний зміст. Перші дві давніші його статті навіть неможна було гаразд зрозуміть, за що йде мова. Цілі фрази в їх були ніби виписані с книжок, де часом траплялись такі, що між ними не було ні якого логічного порядку, неначе вони були вихопляні то в одному місці, то в другому й механічно стуляні до купи. В ці останні статті мислі вже виложені принаймні логічно, і можна розібрать, за що йде мова. Але і в ці статті все одгонить чимсь сирим, неначе мислі виписані звідкільсь, вихопляні сирцём і скомбіновані та стуляні до купи в рядки ніби механічно. Так і видно, що талановитий автор, здатний до абстракційного думання й маючий потяг до філософії, ще гаразд не перетравив в своїй голові (не переварив) цієї ваготи думок таких вчених, як проф. Сікорський, Р. Гауп, або Дж. Стюарт Міль; і в його статтях ми бачимо неначе вихопляний буквально самий оригінал тих вчених з їх вченою мовою, до котрої ще не досягла українська, не дуже—то розвита мова. Усе це схоже на переклад та ще й на галицьку, а не на українську мову. Авторіві треба передніше добре вивчити предмет, свідомо перетравить (переварить) зміст його, то потім вже буде легше виложити це усе в формах мови, білше самостійних, і все це тоді вийшло б багато простіше й ясніше. Авторіві треба писати так, як пишуть в гімназіях „переложенія“, це б то переробку „своїми словами“ статтів, або оповіданнів, написаних книжною мовою. І тільки тоді його статті будуть простіші, ясніші й популярніші написані.

Про мову д. Чепіги неможна навіть говорити, та ще й на лихо він збився на полонізмнн й на галицьку книжну мову; в його скрізь стоїть: примусований (силуваний), затримувати (задержувать), зокрема (особливо, особніше (сквир. пов.), польське—дотик (доторкання), почуття (лучче б вже писати—осязання, церков. сл.), виконання—здійснення; та ще

він пише слово *штучний* в тямі—робляний по—галицькому, а воно на Україні значить—прекрасний, *искусно сдѣланный*. От і розбійрай, як знаеш! В його все виходе, ніби *примусовне*, це б то по—нашому—силуване й робляне, та ще й чудернацьке.

Ми покажемо кільки чудних хиб в самі його українські мови, як от: складувати—складати, (велик.-рус. складывать), обмежується, треба казати—обмежується; слово—уявлювання виведяно од глагола *уявлювати*, якого нема в українській мові, а є тільки—уявляють та уявить, як неможна виводить слова—прославлювання, бо в мові нема нігде слова *прославлювати*, а є тільки слова—прославляють та прославить. А як ймення предметні (сущест.) виводяться найбільше од дієслів вида закінченого, то треба писати—уявління, як от народні слова топління, мочіння, а не уявляння; бо є ж різниця між словом—спасіння (за терпіння Бог дасть спасіння) і словом *спасання* на водах. *Пізнати* предмет—як пише автор, буде не по—українському, бо кажуть в колядці: „Ніхто ти не дізнався божої тайни, як дізнались два янголи, з неба летячи“. Треба писати—дізнався (узналь), дізнання за щось (познаніє). *Вчуття*—це зовсім і не почування, і не—ощуцїє, а те, що чоловікові тільки *вчулось*, як він часом не дочуває добре, це б то не те, що і справді було, а щось инче, що тільки здалось, вчулось комусь. Автор скрізь переплутує слова: почуття, чуття, почування. Почування (народне)—чутство, чуття—слух, почуття це—ощуцїє, бо кажуть же: я чую, я чуткий на вухо, і кажуть—я чую холод в ногах, почув холод в пальцях; а для однієї вже одлічки слова чуття—слух треба б писати—почуття холода в тілі, це б то—„ощуцїє“ холода. Од слова—почувати вид закінчений буде—почутити, почувтив щось¹⁾.

Є в „Світлі“ ще одно невдатне й препогане галицьке слово—„приблизно“, складяне с цер. слав.—приближати́ся,

¹⁾ В Харківщині та й на Південні Волині замість слова—опам'ятався, кажуть—очутився (в д. Грінченка і в заслав—пов.)—опомнився.

а в великор. мові є слова—приблизительно. Це без приставки—*близно* та й близительно зовсім чудне. В нас є слово—наближаться, наближиться. Кажуть: „не совайся до мене! не наближайся! бо як дам кулаком, то й ноги задереш. Од цього дієслова можна вивести наріччя—наближно, але найкраще б писати—близько до чого—небудь. Один чоловік казав міні в Білі-церкві так: наш старшина на з'їзді все бліжить до других старшин, котрі змовились обітрати в Думу лідерів мирних. А колись казали так: „азь, буки, оита, ижиця—дубець до спини бліжиться“.

На обгортці „Світла“ надруковано: „Український журнал... для сем'ї і школи“. На окраїнах, в Харківщині та в Галичині є слово семья, а в Кременчугському пов. ще кажуть—посемейство. На Україні скрізь кажуть—сімья. Слова семья та посемейство—це остача давньої українсько-славянської мови, ще не перетворена на український самостійний зразець, як от слово—сімья. І через це с книжок треба зовсім викинути і ту сем'ю, і посемейство, як слова займаючі невеликий район, і писати—сімья з яким знаком для одлички од слова—сімя, конопляне насіння. З апострофом ця сем'я, сем'ї просто таки смішна. Цей апострофічний ребус показує, що в „Світлі“ панує й правує партійна людина, котра згодилась з галицькими радикалами, і певно й заприсяглась заводити на Україні й галицьку книжну мову, і оті апострофи. Ці апострофи ще тільки й zostались в „Світлі“ та в „Раді“; йїх ніхто не прийняв. А за мову в „Світлі“ скажу, що як колись українці в державні думи подадуть заявління, щоб у нас була народня школа, принаймні на селах, українська, то знайдеться такий добродій, як Пуришкевич, висмикне с кишені „Світло“ і тільки прочитає трошки с статтів д. Шерстюка або д. Руссової, щоб заціпило нашим думцям в роті... І буде знов програ на справа за українську народню школу. Праві партії недурно ж вже продражнили мову наших тенденційних письменників—воляюком. Та й наша широка публіка надавала їм багацько усякових прізвищ. Наші справі ще й до того

таки багацько шкодять і наші українські провінціяли, котрі пишуть часом своїми говірками.

Справа видання білоруського органа народніх вчителів „Родной Ніви“ ведеться краще, ніж справа видання „Світла“. Мова в йї, як і в инчих білоруських журнальчиках, чиста, народня, центральна, хоч на Білі-Русі народніх говірок вдвое білше, ніж на Україні. Окрім того в білорусів нема *своєї Галичини*, нема побічного шкодливого впливу, хоч і вони переймають декотрі українські неологізми, перероблюючи йїх по свої фонетиці з *дзеканням*, як от і я вживаю с півтора десятка вдатних галицьких неологізмів. Опріч того „Родная Ніва“ невеличка й дешевша од „Світла“, саме по засобах убогих вчителів. Тимчасом „Світло“ по ціні недуже то придатне для кишень наших надто негрошовитих вчителів, для котрих воно й видається, що стає для йїх чималою завадою при виписуванні „Світла“. Лучче було б, якби „Світло“ видавалось менчими книжками. Ще добре, що галичани не пишуть для його статтів. Якби з його повикидати усі вище згадані мною хиби й галицькі слова, а найбільше в статтях д. Руссової, Шерстюка, д. Черкасенка, д. Шелухина, та по-вимітять тенденційне недоладне—від, то вийшла б гарна й чиста, сказати б *нормальна* українська мова, якою певно б видавались усі українські періодичні видання, якби тільки... проф. Грушевський не роспочав своєї мовної пропоганди на Україні. С показаної причини „Родная Ніва“ має теперички 3,000 пренумерантів, чого не має наше „Світло“, та навряд, чи й матиме стільки...

Був час, коли редакція „Ради“ перша од усіх газет обчистила свою мову од польських слів, змінила навіть галицьке від на українське од. В теперішній час мова в „Раді“ знов повернула назад, знов засмічується давніми хибами це вже другим нападом. Котрий номер ни візьми, скрізь зарябіє в очах од натиканих полонізмів і всякої нісенітници. От у 43 номері за 1911 минувший рік в статті д. А. Василька ціла низка таких слів: вчення—вчіння, юнак—парубок, часописи—часописі, істнують—животіють, настрої (направа)

і чуття (слухъ)—направа й почування; набуло вичи (не розумію, що воно таке), небавом (певно незабаром), також витримає—таксамо видержить; ухвалено—затвержено, відгуки—одгуки, явище—зъявище, відношення—стосунки, крски—ступіні, відріжнити—одрізнить, приблизно—близько, ріжниці—різнаці, одлічки.

В статті д. А. Ярошевича ми бачимо ту ж саму галицьку плутанину: населення—насеління, рух—рушіння, на Поліссю—на Полісі, прирахувати—прилічить, нетривалість (не розумію), вирахувати—вилічить, пересічно (хто його знає, що таке).

Як бачимо, в „Раду“ знов вертається мова д. Петлюри, д. Руссової, Шерстюка і К⁰... с польськими словами, кроками, пересічно, відіграти і, т. д., неначе в давніші „Громадські Думці“, котру облаяла й обсьміяла в свій час українська публіка в листах в редакцію. Писали ці статті галичани або може якісь інші провінціали. Але таким авторам кореспондентам треба сказати, що вони, тулячи такі слівця в своїх статтях, одбивають читальників і через це дуже шкодять українським газетам. Але... певно й сама редакція „Ради“ потаємно спочуває таким тенденціям, бо от в № 191 „Ради“ сливе скрізь натикано слів—від, відкриття, зустрівся, зупинився (зострівся, спивився) сумніву—(вагання), збід „уникає“, це по—українському—всисається, як вода в землю; тепло вникає, дощ уникає в землю,—кажуть на селі. І скрізь стоять слова—також, лиш один (тільки один); окремо (окроми), окремих, прирахувати, вирахували, неначе в українські мови й нема слів—прилічить, вилічили, ще й до того сливе зовсім викинули українське од, і скрізь ставляють галицьке—від. Це вже винна редакція. На мене знаходиться острах, що редакція йде небезпешним шляхом для газети на будущий час... повертаючи мову не уперед, а назад. Мова знов стає в йї галицькою.

Як я перечитав останні номери „Ради“, то мушу признатися, що душа моя заскорбилась. При нові редакції мова в йї йде не вперед, а назад, бо все стає білше та білше

галицькою, а не українською. В № 290-му передня стаття написана не українцем, а гзличанином: тут є сумніви (вагання), що відпадають сами собою, і зібрань (зібраннів), і румянцовський розгроз, і остаточний, яскравий, ухвалили (ствердили), за скільки днів (за скільки день), рішучих заходів, які штучно побілішують ціни (по народ. мові це значить—прекрасно (а не-искусственно) збілішують ціни; земство вказало (показало), селського (сільського), відмовлялись (одмовлялись), підтримати національну гідність (?), піддержать (що таке гідність, один Бог знає, певно—придатність); продуктом такого настрою (добутком такої напрари) і т. д. А далі начитуємо ще поганче: в організації (народної спілки католиків в Відні) зустрінете ви великого обшарника (?!) поруч робітника (поруч з робітником); що то за обшарник? як дізнається за це наша публіка? мешкання (житло); дружно посилають (?), оточення (окілішність), майже (сливе), окремо, що об'єднує ці ріжні (різні) верстви, верет (верстов); лучить їх (злучає), нарада (порада), законним шляхом обтяження податками ціною на 100 мільйонів богачами (багатирями) лиш тільки на злидарів; кожна се'мя (сімья), відчувати (почувать), протягом 1 року (в протязі 1 року), дві се'мі (дві сіми), населеня (насеління), писань (писаннів), уклінно прохаємо і т. д. і т. д. Ця мова гірша од тієї, котрою писали колись в „Громадські Думці“ та в „Рідному краї“. Це і справді не українська мова, а криве дзеркало її. Один добродій пише з Батурина і не лічить грошей, а рахує. І скрізь в номерах сила галицьких слів, скрізь поставляно не од, а від. Поставили—од тільки тричі, неначе „Рада“ наважилась вмерти, та й іде до смерти швиденькими ступінями. Для нашої публіки ця мова зовсім неприйнятна, бо сьмішна, чудна і... незрозумілива. Таку мову можна назвати тільки страшним зловжитком української мови. І скрізь стремлять апострофи, неначе людям мало букв у азбуці! Це щось гірше од мови давньої „Громадської Думки“, ультра—галицьке!! Це і справді якесь чортовиння з бутвинням, під буцім—то українським соусом.

І в „Раді“, і в „Світлі“ не позначується ніякого поспіху в українській мові; та при їх потаємних потягах та тенденціях і неможна сподіватись кращої мови. От де причина, що знов зовсім викинули з газет і журналів українські слова: лічить, таксамо, теж, сливе, од, окроми, опрічній, рушитись, рушаться, рúшить, рушáть, порушить, ворушить, вагаться, вагання, житло і т. д. Торік за переднішого редактора були писали в „Раді“ частенько—бье, пье, пьеса, піеса, пью, сімі, а теперь скрізь запанували галицькі апострофи: п'еса, б'ють і т. д. що само по собі не дає легкості при читанні. Ці ж „партійні“ штучки,—апострофи скрізь видержані і в „Світлі“. Тільки в цих двох виданнях й zostались оті ребуси модного правопису з усіх київських виданнів.

„Рілля“, „Дніпрові хвилі“ видаються найкращою українською мовою й без апострофів. Але і в „Ріллю“ вже промкнулись слова, як от—відповідь, від, а в „Дніпрових хвилях“ деякі добродії вряди—годи вкидають від замість—од, а декотрі, як от д. Краснопільський та д. Жимгайло й Ө. Жученко хоч пишуть прехорошим стилем, але навіщось плямують свою мову словом—від, та ще й систематично, скрізь. І в цьому журналі вряди—годи трапляється ніби пляма: це корреспонденції з Галичини, та статті добродія Жимгайла, в котрих суспіль натикається на такі ненародні форми: відомостей, статей, завдань (відомостів, статтів, завданнів), вступління, заведіння (вступління, заведіння). В рядку таких слів, виведяних з дієслів, треба писати *і*, як воно стоїть з наголоском, як от—вчіння, завідомління, зъявління, уявління, а буква *e* вдержується там, де вона трапляється без наголоска: пересвідчення, засвідчення (свидѣтельство), і т. д. Навіть д. Руссова в свої статті в 2 № за 1912 рік помістила статтю, написану вже кращою мовою. Тільки вона й тут пише слова: виконать, виконали замість—артисти грали, грачі грали, співці співали.

Вилучивши (выключивъ) з загалу вище згаданих мною талановитіших літераторів, як от д. Кримський, д. Єфремов,

д. Жебуньов, д. Пахаревський, д. Т. Осадчий, д. Дорошенко, д. Яворницький, М. і Я. Новицьки й інші, ми можемо сказати, що решта письменників в київських українських виданнях скрізь щедро силпе оте—від, навіть в книжечках для народа й нещадімо псує через це часом чисту, гарну мову навіть в виданнях петербургського „Благот. об. изд. україн. книжок, як от в книжці С. В. Бородаєвського „Про кредитні кооперації“, де ми натикаємось на таку штуку в заголовку: „Чим відрізняється устав кредитного товариства від позичково-зберегательного“. Це б то по народні мові— Чим одрізняється устав кредит. товариства од позичкового. Для народа здаватиметься, що відрізняється—це щось таке, що одріже ніжем. Такі галицькі слова, як ріжні, відріжняться і т. д. усім здаються чимсь таким, що воно щось „ріже“.

Ще не так давно в журналах усі дочиста ставили—біля, побіля замість—коло. Тепер це тоді модне слово вже усі покинули, і всі пишуть—коло. Натомість теперички пішла поведенція на слово—від, як і на приставку „зу“ в словах—зупинятись (спинятись), зустрічатись (стрічатись, зустрічатись). Цього польського „зу“ наші переймачі набрались од галичан, з галицьких книжок. Навить у д. Старіцької-Черняхівської аж тричі написано—кроки, і єсть ця нісенітниця—„зустрічає“. (Л. Н. Віст. кн. 3 і 4). Щось патологічне ми бачимо в усіх цих письменників в їх поплутані мові.

Врешті треба щиро признатись, що українська література в наш час знаходиться в великі небезпешності. На неї впало несподивано таке лихо, що визволиться од його буде трудно. Для нашої української літератури настала якась „Велика Руїна“ на свій опрічній письменський лад, яка була для соціального життя України в XVII віку, як на Україні було два гетьмани, і меж Москвою й Польшею тяглися війни за Правобережню Україну. Галицька агітація не дримає й шкідить нам гірше од старої цензури, бо викопує під нашою літературою таку яму, в котрі можна поховать і занапастить, може й надовго, усю українську літературу; вона висмикує спід наших ніг самий ґрунт, це б то народню мову. А мова,

слово це ж велике діло. З ним неможна легковажно й легкодумно поводитися, як робить проф. Грушевський с своїми підручними йому галицькими сутрудовниками. В нас тепер зосталась одна й єдина національна прикмета—наша мова. Щоб поправити й направити нашу письменську справу на переднішу добру путь, треба самим галичанам, не гаячи часу, зараз заходиться виправлять свою поплутану недоладню книжню мову. Д. Франко писав ще недавно, що в галицьких школах погано вчать української мови, направляючи мову на стародавній зразець. В галицьких гімназіях певно недобре поставляна справа викладів української мови. Треба давати виучувать напам'ять не тільки як можна білше віршів з українських класиків, але й уривків зразцевої української прози, та ще й загадувать писати переробки тих уривків—своїми словами (переложенія). Може аж тоді галичани виправлять свою синтактику й не писатимуть такої нісенітницї, як от: „приїхало двох людей; за чим же тут гонить (гониться) поет? він чекає на мене; я шукаю за книжкою; він станув, він паде (падає) на коліна; діточим голосом („Засів“, у Ковальова), це стануло так (польс. станенло); він стремить до села, вертає домів, я спімнув (вспомнилъ) і т. д. Галичани, проф. Грушевський і партійні українські їх побічники й прихильники може й самі гаразд тому невідомі, яку велику відповідальність за будущу справу української літератури вони беруть на себе...

Д. Грушевський вчинив таку плутанину, такий за́колот в українські літературі на Україні, наколоцькав такої джумиги, що про теперішню книжню мову можна прямо сказати народньою приказкою: що горód, то й нарód,—що редакція, то й свій опрiчній правопис і навіть опрiчня мова. А наша публіка, само по собі не знаючи докладно цієї письменської сперечки, усю пеню скидає на усе сьогочасне українське письменство загалом, не одрiзняючи правого од винного, і дає свій загальний присуд і óсуд. Бо вона мабуть думає й гадає, що усі українські теперішні літератори змовилися,

з'єднались і згодилися писати галицькою чудернацькою мовою та поганою мішанкою.

Врешті усього ми не маємо на думці зовсім одопрічнитись од галицької літератури, але самі галичани вже давно одопрічили свою книжню мову, та й тепер одопрічнюють своє пісьменство од українців, бо наша публіка не може читати їх книжок через чудну, нечисту, а часом і сьмішну для нас мову. Ще не так давно їх журнали, як от „Правда“ й „Зоря“, видавались кращою мовою, так що українцям ще можна було їх читати, бо мова в їх була білше народня, і синтактика мови в розкладі слів була народня, а не польско-латинська, де слова якось чудно перемішані й перетасовані, як трапилось. Але це було в передніший час, в писаннях недавніх переднішців (предшественниковъ) д. Грушевського, д. Євшана та Кривецького й инчих.

Тепериньки вживають в свої розмові сливе усі не тільки молоді, але й старіші українці от які слова: від, мешкання (житло), рахувати, рух, мешканці, помешкання, перешкода (завада), перешкажає (заважає), переконатись, переконання (пересвідчення), посада (місце, служба, уряд), також, сумнів (вагання), подорожувати (мандрувать), тягар (вага), виконать (здійснить, вдатне слово, пущене Ів. Белеєм в „Ділі“ ще в 1884 р.). Про грання на сцені замість—виконав роль треба писати—удавав, або грав, удав роль; кажуть же на селі: він удає с себе дурня (изображаєть дурака), а бо представляється дурнем; треба писать: артист удавав Макбета дуже гарно: не писать—чекати, тримати, трімкий,—а ждять і т. д. Зовсім не вживаються слова ні в кого с пісьмеників, не наче їх і в мові на Україні нема: микаться, вмикуваться (мішаться, вмішуваться), лишень, лиш (дай лиш міні), а замість їх пишуть галицьке (воно ж і великоруське, як от: один лиш день); промикувать, одмикувать, окроми, опрічній, митикувать, або мидикувать, примитикува́ть (приспособить), лічить, облічить, перелічить, облічувать, жадать, жаданий, одчай (розпач), ступіні (в д. Л. Стар—Черняхівської скрізь польські кроки), завада (завада—пише тільки д. Гол. в „Світ.

Зірниці), притичина (є тільки в д. Огієнка й Плюща); викинули слова: ждять, держать, дерзкий і пишуть скрізь сливе усі—чекати, тримати, трівкий і т. д.

С такою амуницією в українських журналах та книжках українська література далеко уперед не забіжить, бо ця галицька й польська вантага (груз) поламає нашого воза. А на мій погляд, ця вантага—це просто таки сміття, що за смічує нашу мову.

Деякі галицькі неологізми невдатні й навіть непотрібні, як от—зокрема, зосібна, бо їх збудування не має аналогічних слів в живій українській мові; треба ставити замість їх—особливіше або особніше (сквирс. пов.); замість зателепуватого—зовнішня політика, треба писати заґряншна, або околишня політика. Галицький неологізм попередники (предшественники) неможна назвать підхожим і вдатним. Теперички в Київщині слова—попереду, уперед назначують тільки місце, а не час: йди бо попереду, уперед! А для назначіння часу вже кажуть: це було передніше; передніші люде жили довше, ніж теперішні. І через це замість—попередники (предшественники) краще ставити слово—переднішці, або переднішники. Слово—попередник наводить на думку такий втямок, що це той чоловік, котрий іде попереду, як от слова передняк, а в поділ. губерні—напередняк. Передняком звали чумаки передню паровицю в валці, запряжену здоровими бадьористими волами, котрі йшли швидчою ступою, і за ними швидче поспішала й уся валка. Передняками й попередняками можна назвать прогрессистів, людей передових в ідеях, передовиків.

Якого лиха накоїли галичани своєю мовою й своїм вмикуванням в українські видання, за це міні казав один інтеллігент, котрий живе на селі, приїхав до Києва, углядив вивіску, де було написано великими буквами: „Українська книгарня“ (на Великі Владим. улиці). „Накупив я, каже він, усяких українських книжечок, і вхопив кілька номерів журнальчиків, бо я їх і не бачив, і не читав. Вертаюся додому, читаю,—і тільки з дива очі витріщив. Що це за мова!

Що воно таке? Такою мовою розмовляють ті словаки—венгри, що розвозять у нас по селах усякий крам. Читати цих журналів я не міг і тільки дурно гроші потратив.

І недиво, що він не міг читать „Української Хати“ бо натрапив на статтю д. Євшана (№ 6. 1910 р.): „Головне, чим люде звичайно захоплюються в мистецькому (художньому) творі, і на що звичайно звертають свою увагу—це само виконання, способ *представлення* (великорус. слова)... коли власне зрозуміємо її (поезії) психічні мотори, той *настрій*, який *безпосередно* випереджує саму поетичну концепцію, а далі зможемо відчутти (почути), як щось дійсно реальне—*тло* (польс. — фон), *підклад* (підбійка) *настроровий* поетичного твору, — тоді слова набірають далеко (багато) більшої сили. Романтизм є світ душі, *укрите* (скрытое—заховане) жите її серця. Головним елементом його є *неопреділиме стремління* (великорус.), містичне ество серця“. І справді той добродій тільки дурнісінько стратив чимало грошей на номері журналу та за таку статтю, писану ніби якоюсь чужоземською, ніби словацькою пополовині з великоруською мовою. Його мова це вже не криве дзеркало української мови, а карикатура нашої мови. Д. Євшан своєю мовою дорешти може роспудить українську публіку, як буде друкувати свої страшні статті в українських журналах.

За мову москвофільських галицьких газеток небіжчик Пипін в свій час написав в „Вѣстникѣ Европы“ статтю: „Особый русскій языкъ“, і дав такий присуд, що москвофільська мова така робляна та вигадана, що їй не читатиме ні Україна, ні Великороссія. Про мову проф. Грушевського, та тих, що вийшли з його мовної школи, д. Залізка, д. Євшана, д. Кривецького й д. М. Дорошенка так само можна сказати, що в їх „Особлива, ні то великоруська, ні то українська мова“, така робляна й мертва, що їх писанив ніхто з охотою не читатиме на Україні.

До яких хиб допроважує переймання чужомовних корінів з чужих мов, ми бачимо в рядку слів, виведених галичанами є польського коріння—рух та ріж (róz, ружни—раз-

ний): руховність, руховний, рухіне, рухає, наріжний камінь (д. Грушев.), ріжниця, (різнація), ріжні (різні), від-ріжнати (одрізнять). Деякі добродії просто таки кажуть міні, що як вони читають в галицьких книжках оті згадані вище слова, то їм уявляється, що хтось когось ріже. Сказати поправді, і міні спочатку таке уявлялось, як я вперше колись давно читав галицькі книжки. Добр. Порш любить вживати слово—віразник, переробивши великоруське слово виразитель (віявець, од слова виявлять), і воно вийшло не українське слово віявець, а ніби якийсь чоловік віразник, котрий або лічить виразкі (рани, болячки), як от окуліст, або сам робить виразки, як хірург. Переймання слів з чужих мов та позичка чужомовних корінів для утворіння неологізмів може дуже пошкодити наші письменські справи й спаскудити книжну мову, що вже й трапилось в галицькому письменстві. З безпешністю для української мови можна брать слова з церковно-славянської мови, як брав їх Шевченко та Квітка-Основяненко, бо тільки ці слова не псують гармонії й тона української мови. А не роблять вони дісгармонії не через те, що ми звикли до їх і розуміємо їх, а по самі владі славянської мови, бо в наші мові є дуже багато і синтактики, і слів, і форм, і падіжів церковно-славянської мови. Може бути, що колись давно, може й за часів Нестора літописця, і пізніше в XIV та XV віках, ще й говорили таксамо, як і писали українською мовою сливе пополовині з церковно-славянською мовою, бо і в козацьких думках XVII віку є багачко славянських слів, як от множество, много і т. д.

Слова, котрими теперички назначують втямок (понятіе) — „искусство“, як от умілість, мистецтво (на правоб. Україні кажуть—митець, а не мистець, це б то майстер на всі руки, на все, або—„ловкач“), що до „искусства“ зовсім не стосується; а слово умілість це те ж саме, що й уміння. Препогані галицькі слова—істнувати, естнувати треба донконче замінити українськими народніми: животіть (существовать), животіння (существование), живоття, або живіт (жизнь), бо в Черніговщині кажуть: це було—за жи-

вота нашого батька, а не за життя. Та і в Київщині співають пісню: „Ой слаба ж, слаба! либонь я умру... Підіть приведіть попа і дяка, нехай же я роспишуся хоч за живота“. І в Галичині втямлять ці слова, хоч там їх і нема, з церковної воликодної пісні: „і сущимъ во гробѣхъ животь даровавъ“. На що вигадувать сьмішні й зателепуваті слова, коли вони є в народні українські мові? Ще, хвалить Бога, що вони є.

Слова—стремлення, або стремління, він стремить до города, значать по—українському „торчанье“; *торчить в городъ*, а по—нашому це значиться—стерчав, він стерчить до міста. Виходе щось справді дуже сьмішне. Стерчать, стремлять кілки в тинах, віхи, сохи, стовпи, соняшники на городі, і мова про їх стерчання й стреміння може бути ясна й зрозумілива для кожної сільської баби. Слово стремитися, стремление, як і слова—восхищение і восторг церковно-славянські, та ще й стосуються до християнського аскетизма. Коли в церковних книгах написано: душа стремится къ Богу, стремление горѣ, або къ добру, ко благу ближняго, то ми розуміємо це „стремление“ вгору, вверх до Бога, до неба, як до перводжерла усякого добра й любові; але в такому значінні, як ці слова вживаються в галицькій мові й тепер, ніхто не уявляє собі „стремления“ по горизонтальні лінії, а по сторчові, вертикальні. Слова—восторг та восхищение вживаються в мові в житіях та в легендах про аскетів подвижників. В житіях пишеться так: „Авва Антоній, або инчий авва вночі бысть *въ восхищеніи*, або бысть *въ восторгъ*, і бысть восхищенъ, і бысть в раю“; це б то його душу хтось „восхитилъ, восторгъ“ (одірвав) од землі й переніс у рай, де одному авві янгол навіть дав повну хустку яблук. Авва прокинувся вранці, почутив пахощі яблук і побачив в свої келії хустку, повну яблук. В теперішні великоруські книжні мові ці слова,—восторгъ, восхищение, що буквально значать—виривання, піднімання (апостоли въ субботу восторгаху класы і дядяху) вживаються в тямі зовсім инчі, як найвище почування радощів або почування од вражіння великої краси

та приємности само по собі не од райських яблук, а од чогось зовсім не аскетичною; не од раю, а приміром од опери, або гучного бала. Але ті усякі—стремленія, восторги, восхищенія взяті в значінні зовсім инчому, і вони й досі не заміняні великоруськими народніми словами, або відповідними вдатними неологізмами, над котрими великоруські пісьменики не морочили голови, і за котрі й досі не подбали. В нас вживають для назначування цього втямку слова—з́ахват або захопління. Слово з́ахват білше підхоже до народніх слів, бо під Києвом кажуть: як що гарне й добре, то люде купують на—з́ахват. З цієї причини я застерегаю наших пісьмеників, котрі мають потяг до переймання таких великоруських слів, як от—стремління, настрій, (або польських, як от потяг—поїзд) зовсім не зачіпаять чужомовних слів і не виводить с польських корінів—неологізмів, щоб не наробить плутанини в свої мові. Чужі слова, як і люде, повинні бути незачіпальні, мають таксамо свій закон „незачіпальности особи“ і можуть добре помститись за непрохану зачіпальність, засмічуючи инчу мову, як от—*рух*, виразник, *ружени* (ріжний) і т. д.

Цей закон, здається, зовсім не писаний ні для галичан, ні для проф. Грушевського, а найбілше для д. Залізка та Євшана, в котрих великоруських слів хоч лопатою бери. Та ще ця біда гірша од того, що вони втулюють і польські і великоруські слова в грунт своєї провінціальної мови. Щоб сказали читальники в Росії, якби хто-небудь почав писати орловською мовою, перехідною до української, або новгородсько-олонецькою? В орловські губерні приміром кажуть так: мая сястра ня хоча оставаться в Києвѣ, завтра їдя дамой, а мой муж сидить дома только днёмъ, а ночью карауля на базарѣ“. А от зразець мови олонецько-архангельської, недавно записаний д. Ончуковим в олонецькі та архангельські губернях в віршах, „Былины, или старовинки“, та і в розмовні мові. В биліні про „Бутмана“ цеб-то про гамбургського німця Андрея Бутенанта, котрому Петро Великий дав право копати залізну руду в олонецькі

губерні, Бутман каже: „Ужъ и силушкой ноньце цари сильнѣ (ы); ужъ и смѣтоцькою цари посмѣтливѣ (ы). Отъ ты ой надѣжа православный царь: ты съ яросью Петръ Алексѣевичъ... Ты попомни-ка, какъ во той во ёрды (орды) тебя *што* же *оттуль* (так кажуть в радомысл. пов. київ. губ.) *тогда* (так кажуть коло Камянця в подол. г.) повикушилъ? тебя *што* жъ *оттуль* повиручилъ? Царь каже, що Бутман „пропилъ де всю сбруню лошадиную, пьѣтъ трои сутоцки“.

А отъ зразецъ розмовної мови коло м. Олонецка, як селянин розказував Ончукову про Бутмана. Бутман говоре до мужика: „я, скаже (каже), безъ царя буду заводы вести. Я вотъ дѣлаю тони (мережі). А мужикъ въ отвѣтъ: „чортъ, скаже (каже), буде этта—не тони; да лѣшей, скаже, буде этта—не рыба.“

Придуркуватий наймит Бутмана Бенка, як насунули хмари, кидає вгору сокиру й каже: „молчи! (хазяїне), скаже; бѣдной Бога не убью“, то есть—погоди! не убью ли я Бога¹⁾.

Ця архангельсько-олонецька мішаниця великоруської говірки з додатком українських слів, котрих багато в північні далекі говірці того краю, дуже скидається на письменську мову в статтях д. Євшана. Щоб сказали в Велико-россії, якби хто написав і видав книжку на оті говірці? А д. Євшан надаряє українську публіку достоту такою страшною нісенітницею, та ще й с претензією, щоб і українці писали такою мовою! Його мову й мову д. Залізка можна прирівнять тільки до чудернацької мови „епохи Петра Великого“, це б то за першу половину XVIII в. як звичайно звуть цей період дивовижного початкового туління великоруської письменської мови ще—до виступління в письменстві Ломоносова й Державина вже аж за царіці Єлисавети та Катерини II. Мова Євшана й Залізка так і викликає недоброхїть в пам'яті видану в той час книгу: „Приклади, како пишутся компліменти и епістоліи разныя“, або мову указів і листів Петра Великого с такими словами, як от елоквенція,

¹⁾ Вѣст. Євр. 1909 г. октябрь, стр. 681.

прєдіки (проповіді). Петро В. в своєму листі до олонецького губернатора князя Ромодановського обертається до його с титулом: „Его благоутробію“.

Мішаниця мови в утворах д. Євшана й галичан з чудернацькими, силувано стуляними словами, с польськими й галицькими етимологічними формами дуже схожа на мову в офіційальних докладах, писаних до Катерини II „птенцями йїї гнізда“. В 1766 році генерал-губернатор Малоросії, відомий Румянцев пише в своєму листі до царипі, що на виборах в Комиссію, по відомому „Наказу“ обь Уложеніи—„на Обрядѣ выборовъ“ въ Почепі, в Харкові та в Ніжені виявилось в шляхти і в козаків „умоначертаніє прежней казацкой старины“; і—„что дутчіє господа по звыклости своей, считаютъ свої давніє казацькіє законы хорошими и не хотятъ приймати в Наказѣ обѣцанныхъ блаженствѣ для всѣхъ“. Українську мову проф. Грушевського можна поставити в аналогії с тодішньою книжньою великоруською мовою, або з українською мовою в написані с початку XIX віку „Исторіи Руссовъ“ Конісьського. От тоді ще в двадцятих роках XIX віку пісьменські праці проф. Грушевського читались би задюбки, бо така мова в той час на Україні може й не здалась би чудернацькою. Хіба б може витріщали очі на „очи, плечи, від, віттак, звідтам, відріжняться, бояти муть ся, відроджене, відвіт,—як на щось дуже вже не книжне й провінціяльне, схоже на провінціяльне радомисьльське та олонецьке—оттуль, откуль, тогда, і т. д. Але я повинен сказати, що українська мова, скільки йїї єсть в „Исторіи Руссовъ“ Конісьського, краща, ніж в „Исторіи проф. Грушевського, і стиль в йїї багато легчий і жвавіший.

В „Дніпрових хвилях“ спочатку йїх видання в статтях була мова гарна й чисто українська без полонізмів і з усіма народними формами, навіть з—од, одчинив, і т. д. Але згодом потім зьявились в газеті ніби латки: то були кореспонденції з Галичини, писані галицькою мовою з усякими звичайними в йїх галицькими хибами в мові, як от від; та й д. Краснопільський та Θ. Жученко, подаючи статті,

написані гарним жвавим стилем, скрізь ставляють галицьке *від*, замість—*од*. А потім з'явилися статті галичанина д. Жимгайла. Статті, як рівнять їх з галицькими зразками мови, написані добре. Стыль їх гарний, український; синтактика загалом таксамо українська. Але в його мові ще трапляються полонізми й галицькі ідиоми от такі; діло не посунулося а ні на крок (ступінь), тай (та й) Гриць, *по році* (через рік) шкільної науки *вертав до дому* (це б то вертався додому); що переймаються правдами науки (проймаються). Є в статті й польські падіжі:—в керуванні, в навчанню дітей, та заведенню культури (заведінні); повістей (повістів), і всякі польські й невдатні галицькі слова з чудними приставками: зустрічатись, зупинятись, спізнати діло (зострічатись, дізнатись за діло), в зарахуванні (в залічінні), переконує нас (пересвідчує), настрій (направи), перешкода (завада), стремління (потягу), поневолення (заневоління), віддаватися (одаватися), помешкання (житло) і т. д. Одним словом, є усі ті полонізми, що вживають галичани, і чого не врозуміє наша публіка та й народ, бо цей журнал здебільшою виписують селяни. Мова д. Жимгайла пеує гармонію мови в журналі й може пошкодити йому таки добре. Бо ці усі хиби й помилки вже давно обсьміяні нашою публікою, або обганяні й облаяні. Ми радимо д. редакторові, для збережіння репутації журналу й для захисту од занепаду й людського глузування, справляти ці слова на українські, котрі в народній мові животіють і тільки дармують, мов покладні гроші в банках, мов капітал, не пущений в живе обертання.

Замість чудних галицьких слів — перейнявся ідеєю, думкою, відчит, треба писать: проинявся, проймається ідеєю, читання. Мої гості часом инколи переглядають номері „Дніпрових хвиль“, котрі лежать на столі. Їм кидається ввічі заголовок „Відчити“, бо стоїть навидноті, як заголовок, надрукований великими буквами окроми од текста.

— Що це за слово? чи отчѣти, чи що?—питають у мене.

Я й кажу: змініть галицьке *від* на українське *од*, і вийде—одчити. Але вони кажуть, що не втямлять значіння

слова—одчити. Та й не диво, бо приставка од чи від в усіх славянських мовах назначує рушіння осторонь од предмета, а не до предмета, або рушіння в самому предметі. Галичани не потрапляють ставити приставки.

Таких добродіїв, як „рух, ріжний, та від“ треба зовсім вилучить (исключить) з українського письменства, бо вони страшенно шкодять чистоті української мови. Добродій рух, як вхоплиний в полон з чужої мови, вже помстився за його крадіжку, як Самсон над филистимцями, наплодив цілу серію слів просто таки диких прояв (чудовищ) і смішних, як от: руховний, відруховність, рухіне (рушіння), рухаються, а д. Ковалів, (Засів № 29) пише: гусениця „рухає“ своїм гострим „краєм“, це б то ворушить свій гострий кінець. І в „Світлі“ є це—вони рухаються. Це „вони рухаються“ (ворушаться) було обсьміяне ще за живоття М. Старіцького двадцять год передніше. Нехай собі галичани вживають—від, але це слово нехай зостається й надалі провінціальним, і не претендує стати всеукраїнським, бо Україну Господь не скривдив в її багаті мові. В нас є свої відповідні слова—і од, і окроми, і опрічній, і нарізний, є навіть слово—лічить, бо всі ж скрізь лічать гроші, що вже наші газетчики дорешти повикидали, певно щоб збіднить багату українську мову...

V.

В декотрих наших письменників я прикмітив навіть щось патологічне в мові. Один українець каже міні: „такі міні противні слова—хіба, сливе, окроми, що ви їх нігде не знайдете в моїх писаннях“. Я питаю в його:—а щоб ви сказали, якби Андреев або Л. Толстой сказали, що їм противні слова: разв'ї, почти, отд'їльно? А він тільки дивиться на мене та й каже:—нічого не сказав би. Другий добродій каже міні, що слова—опрічній та зависність (канів. пов.) погані. Але с такими вередями можна дійти до того, що й уся українська мова здаватиметься їм поганою. Патологічна мова небіжчика М. Старіцького відома кожному.

Колись Тарас Шевченко казав: „Доборолась Україна до самого краю; свої діти гірше ката йїї роспинають“. Само по собі він натякає на дідичів панщаників. Тепер в нас роспинають вже саму народню мову, та ще й нахрапом, необачно, навіть не думаючи й не гадаючи за саме животіння нашого пісьменства, як люде надто вже наївні. За мову наших класичних пісьмеників ніхто й не дбає й не думає, неначе йїх і на світі не було, і навіть потроху псують йїї при виданнях. Чудні ми люде!

„І на сторожі коло тебе поставлю слово!“ пророкував Шевченко, бо знав, що наше слово єсть великий і єдиний захист, велика сила, котра тільки й зосталась у нас, як орудник нашої народньої просвітности, розвитку й широкого масового прогресса. У нас проф. Грушевський с компанією „Ихъ благоутробий“ і галицьких, і українських партійників необачно ламають і трощать цей захист на сьмішки та на глум усі Україні й... йїї ворогам.

І вийшло так, як казав Шевченко, неначе він за це все знав:

Дурнії і горді ми люди
 По всіх шляхах по всій усюді!...
 Сами для себе живете,
 Заплющивши пісьменні очі,
 А на громаду хоч наплюй—
 Вона капуєта головата!...
 Не дурень—сам собі міркуй...

Про наших газетчиків і справді можна тепер сказати:— а на українську публіку—хоч наплюй, бо вона—капуєта головата. Один добродій таки й признався в статті з гордовитою щирістю, що, мовляв, видаючи „Громадську думку“, ми „за публіку не думали“. Він і забуває, що пісьменики животіють для громадянства, для публіки, а не публіка животіє для йїх. Бо публіка ж читає й купує йїх часописі, а не коні та вівці.

А небіжчик Грінченко, що був чоловік з великим далекосяглим розумом, добре розполопавши та помитику-

вавши про тенденції проф. Грушевського й „Ихъ благоутробій“ з їх багажем „умоначертань, постережень та загострень“, сказав:

Ще не вмерла Україна, але може вмерти; —
Ви сами її ледачі ведете до смерти.

З якої причини виникла в його в душі така сумна думка, ніби крик одчаю? Небіжчик нераз жалівся міні на завсідні партійні змагання в українських кружках, та на те, що добродій Грушевський заводить на Україні чудну галицьку мову й правопис і силує усіх українських письменників писати такою мовою, щоб підвести й будущу українську книжну мову під мову своєї „Історії Русі — України“. Але, казав він, під його мову неможна підібратись ні на який спосіб, та навряд, чи хто й схоче хоч трохи підібратись під неї.

Нема що й казати, що наші письменські мовні стосунки з галицькими письменниками заостричилися (обострилися) в останній час, і заостричив їх проф. Грушевський своїми тенденціями й замірами, котрі можуть допровадити наше письменство як не до погибілі, то принаймні до мизернаго чевріння, а не до широкого нормального розвитку. Воно розвиватиметься так, „як мокре горить“, як кажуть в нас на селах.

На багатьох прихильників українського письменства вже найшов навіть óстрах (опасеніє) за саме животіння українського письменства в будущому часі, як вони міні признавались...

Але я ще передніше писав, що треба одрізнять сьогочасну „часописну й газетну українську мову“, перейняту українськими переймачами од галичан, — од мови теперішних наших письменників, та й деяких сутрудників в тіх газетах та журналах, дерзкіших на вдачу, самостійних в пересвідченнях, котрі мають на письменську справу инчі погляди й пересвідчення й пишуть теперички, як й передніше писали, чистою мовою. Вже примітно й повертання на нормальну й педагогічну стежку і в деяких видавництвах для на-

рода й дітей. От недавнечко видавництво „Український Учитель“, перенесене с Полтави в Київ, те, що колись зумисне псувало й калічило мову на галицький зразець в книжечках, виданих для дітей, вже покинуло переднішу тактику й видало 10 останніх номерів книжечок задля дітей (од 36 до 46 номера), написаних чистою українською мовою без усяких „відів“ та помешканнів і т. д. Але й передніше вже видавались опрічними авторами книжечки для народа й дітей, де вже ставили—од, а не від, як от серія книжечок добродія Х. Майстренка. Тільки в книжечці д. Богданова в № 43, видані „Українским Учителем“ є одна хиба: автор пише—окремо, замість українського слова—окроми. Діти не знають, що то за *окремо*, та й батьки їм не витовмачять, бо... й самі не знають, що воно таке. Ці видання можна рекомендувати для батьків, як підхожі і мовою, і змістом до дитячого розуму.

Тимчасом в перших 36 номерах книжечок, виданих „Украї. Вчителем“ нема й сліду „народности“ в мові і в словах, і в етимології, а часом і в синтактиці не знайдеш ні духу, ні кольоритности, ні живої народньої мови, та ще й скрізь розсипані слова: мешкання, від і т. д. для пропаганди галицької мови в массах...

Усі ці згадані мною проявки в нашому пісьменстві наводять мене на сумні думки, бо пісьменські виявці своєї психики й національної вдачі уявки показали, що ми якийсь окромішній (исключительний) народ... а це не дуже сприяє розвитку нашого пісьменства. І недурно ж небіжчик Грінченко кинув такий сумний вірш по адресу українських пісьмеників. Я вже й не кажу за історичні околишні (виїш-ція) притичини, через котрі на Україні пісьменство довго не могло розвиватися, і котрі й теперички стають нам на заваді для розвитку нашої літератури... А тут на тобі ще одно лихо, ще з другого боку, і лихо не мале, бо стосується до питання нашого пісьменського животіння. Після сьогочасної пісьменської плутанини й крутанини хоч починай наново — *одродіння українського пісьменства* вже не через

околишні притичини, а свої, сказати б, домашні, хатні. Пісьменські гармідерники нарobili такого гарמידеру в українські літературі, од которого вона не швидко очумається.

Що мною сказано за прозаічною мову наших пісьмеників, засмічену польсько-галицькими словами, те ж саме доводиться міні сказати і за мову в віршах українських поетів. В їх усіх вірші засмічені такими ж самими словами; у всіх трапляються польські слова: розпач, зненацька, вабить (надить), кроки, навіть штука (искусство), прагне (жадає) і т. д. Найбільше зганжував свої гарні, дзвінки, хоч часом надто риторичні вірші д. Чупринка, хоч може й механічно, несамохить. Ті ж самі хиби в мові трапляються навіть і в віршах талановитого д. О. Олеся. В своєму невеличкому, написаному по—декадентський утворі: „Трагедія серця“ стерчать ось які галицькі й польські слівця: *облиши* се (залиши це), шалені (скажені), крок ступлю (ступінь), дотик кучерів (доторкання), прагнути (жадать) і т. д. Невже д. Олесє думает, що наша публіка знає оті польські—дотики, кроки і т. д.? В поезії усе повинно бути доладне (визначное), гарне: і картини, і образи, і вірші й мова, бо вірші це ж музика складів, рифм та слів. В наших поетів не розвите тонке почування музичности й доладности в формах віршів. Вірші д. Олеся роблять і справді вражіння своїм журливим елегічним тоном і правдою, але як тільки наткнесся на якийсь *розпач* або *дотик*, то недоброхить осьміхнесся, і гарне вражіння на душу, на почування переходе в сьміх і поє суцільність вражіння в душі. А це ж дуже шкodikить віршам. Якби навіть в віршах Шевченка або Пушкіна були натикані оті усякові польські кроки, дотики, прагне, розпачі і т. д. то й вони не мали б сили й доладности в мові, не вважаючи на свою високу вартість. В чудові, хоч і романтичні поеми д. Олеся: „Над Дніпром“ мова в віршах вже чиста, чудова, народня; нема там ні дотиків, ні розпачу і т. д. і з цієї причини ця, сама по собі поетична поема, дає суцільне гарне вражіння. Вона вся вилилась з душі поета в доладних образах—типах, кольорітних картинах і на май-

дані, де дівчата зібрались грати веснянки, і на березі Дніпра, звідкіль русалки рушили на вигон до дівчат і на майдані пристали до їх. Ця гарна поема — без спотикачів у мові. кладе поетичне вражіння на душу. І принципи, і символи проведяні ясно, хто тільки знає українську міфологію, або читав „Світогляд українського народу“ та легенду „Запорожці“. Але як рецензент цієї поеми (в „Кіев. Почтѣ“) не знає нашої міфології, як не українець, то й не добачає в її символів та ідей і на це надеремно вважає, мов на хиби в поемі.

Галицькі книжки з їх полонизованою мовою наробили багацько школи й українським поетам, як і прозаїкам, а найбільше вони пошкодили українським виданням для дітей і народа. От, прикладом, д. Сірій переробив відому невеличку книжечку для українського народа, написану небіжчиком Морозом: „Де що про світ божий“, котра була написана чистою зразцевою народньою мовою. Але д. Сірій додав до неї додаток, збільшив її фактами, і... вийшла коротенька фізика, по ціні дороженька для народа. По галицькому звичаю він заслонив дієслови ніби заслонкою, приставивши до дієслів галицьке—від замість—од, скрізь натикав того *від* для його пропаганди на Україні, збавив мову, накидав польських слів: земля подорожує (путетествуєть, мандрує, це б то—обертається) кругом сонця, накидав ще чимало польсько-галицьких слів, і... книжка вийшла не популярно написана і дорога для народа, хоч на зміст дуже гарна й наукова. Для нашого народа треба знов видавать давнішу не переробляну маленьку книжечку небіжчика Мороза: „Де що про світ божий“, котра по ціні була саме по грошах саян. Недавнечко видавництво „Український Учитель“ видало його книжечку (№ 42) „Про горобця славного молодця“. Мова в ці книжечці дуже гарна, зовсім українська, загалом сказавши. Але й тут він понаставлявав—від замість—од, позаслонював дієслови й наставив слів: ріжні (різні), відчував—почував, відповідно, переконався (звірився), і т. д. А цього всього діти не зрозуміють; діло зробляне не педагогічно, і цю кни-

жечку треба вилучить (исключить) з числа книжечок для дітей, як непридатну для їх. Загалом сказавши, галичанам неможна писати книжечок ні для українського народу, ні для дітей. Недавнечко проф. Грушевський оповістив премію за загальну географію для народу с картами усіх царств і... с поясніннями. Знов мушу сказзати: *Timeo danaos et dona ferentes*. Може д. Руссова, або хтось инчий напише текст, а проф. Грушевський понаставляє в йому галицьких слів—від, сей, сі, жите (життя) для пропаганди цих форм мови, або таких слів, як: козачина, замісь—козаччина, (козачина або казачка—це жупан або жупанок). Я радив би, щоб на цей раз були видані географічні карти тільки с підписами без текста, „Сісні без слів“, як часом надписують музичні нотні пьеси. Бо ми вже добре пересвідчились, і напевно гадаємо, який—то буде „текст“, перейшовши через руки д. С. Руссової та проф. Грушевського. Шановний добродій колись давно написав чудовою чистою українською мовою кілька невеличких оповіданнів, але теперички він вже не розбере гаразд, чи придатне було „Село“ для нашого народу, чи ні... бо в 9-ї книжці Літ. Наук. В. пише такий докір українські інтеллігенції, що, мовляв, „Село“ загинуло, бо наші інтеллігенти не пеклювались за росповсюження й „поширення“ його в народі, буцім—то не спріяли тому, щоб поширити його в массах. І це міні чудно. „Село“ впало через свою мову ультрагалицьку, і не тільки народ, але й самі інтеллігенти не охотились і не схотіли його купувати. А проф. Грушевському не так здається, бо він мабуть просто таки вже не розбере гаразд, що приступне для народу і по змісту, і по мові, а що неприступне. Як чоловікові вищої науки, йому й справді це навить трудно зрозуміти. Декотрі галичани вже добренько виправили свою чудернацьку мову. Але ж коли—то вони виправлять її так, щоб їх журнали, видавані в Києві, змогла читати українська широка публіка? А тимчасом „Доки сонце зійде,—роса очі виієть“, як кажуть у приказці.

Поки сонце зійде, роса й справді очі виість самі... українські літературі на Україні. Цього ніяким способом неможна затаювать. Два роки вже минуло, як проф. Грушевський видає свої органи в Києві, а ми не примічаємо поправки в мові галичан, сутрудовників цих органів і в самого д. Грушевського. В декотрих галичан мова ще неначе й погіршала.

Мовна справа в українських журналах дуже сумна. Недавнечко в цьому признався міні один з молодих, котрому випало сутрудовництво в одні українські газеті. Він каже, що передніше, ще до конституції з Галичини йшли в Россію маленькі ліберальні журнальчики. В той час це були дуже цікаві газетки для нашої молоднечі, і вона кичулась до їх з жадобою, як на новинку, і вссала усе, навіть саму чудернацьку мову; а це було білше шкідливе, ніж корисне, що стосується до мови. Потім, після оповіщення в нас конституції, все раптом, несподівано заворушилось: кинулись заводить газети, журнали, само по собі одбившись вже од народньої нашої мови, та й почали крутити мову на галицький лад. І той добродій бідкався, що йому тепер... трудно вже й писати справдешньою чистою українською народньою мовою...

І справді, цей добродій, сам навіть не партійний в справі мови сукупно з галицькими товаришами, казав міні правду, що заведення газет на Україні одразу, раптом має свою вигоду, але й невигоду. В європейських націй газети зъявились вже тоді, як книжня мова вже гаразд виробилася й зросла. В Англії в 1640-х роках за Кромвеля в Лондоні видавався журнал „Політичний Меркурій“ вже тоді, як Мільтон, відомий автор „Втраченого раю“, написав свої научні праці: „Свобода віри й сумління“ та „Оборона прав англійського народу“, а проти його писали инчі вчені, котрі повиходили, як і сам Мільтон, с кембріджського університета. Таксамо велась ця справа і в Франції, і в Германії. І в Великоросії, доки зъявились газети й журнали, вже писали видатніші й талановитіші пісьменики й виробляли книжню мову: Фонъ-Візіп, Новіков, Карамзин, Жуковський і Пушкін в своїх повѣстях Бѣлкина й инч. А в нас кинулись у

журнальне пісьменство усякові люде такі, котрі не вчились не то що в Кембріджському університеті, а тільки вчились в сільських школах, або здебільшого в учительських семінаріях, але були с кембріджською гордовитістю й авторитетністю. А коли хто з вчених виступав з українською мовою в пісьменстві, то вносив відому *теорію* з'єднання нашої мови з галицькою говіркою... бо загалом українці дуже нахильні й навіть прилюбні до усякових *теорій*... та *систем*, та ще вони й оптимісти: думають, що все буде гаразд, та й роблять, як і великоросси, „на авось“. В цьому—то й вийшла закарлючка для нашої літературної справи, с котрої можна виплутатися хіба з неймовірною трудноцією. Як наші сьогочасні журнали й газети не виправлять добре мови, то само по собі вони незабаром пірнуть у Лету, як пірнули „Шершень“, „Вольна Україна“, „Громадська Думка“, „Слово“, і т. д. Редакції наших газет повинні мать це на увазі, бо в нас теперички і читальники, і споживачі цього розумового поживку—це широка українська публіка. Вона ж є й перший і найкращий цінувальник і наш критик. Та й наш народ вже гаразд вмє цінувать українські книжечки і таки добре розбірає, що придатне для його, що гарне, а що написане поганою мовою. Єсть і в народі розумні, угаристі й хвацькі люде, митці і в ці справі. Про наших механичних переймачів, та ще й з відомою тенденцією з'єднання нашої мови с книжною галицькою можна сказати приказкою: „Не поможе бабі й кадило, коли бабу сказило“. Вони з нетямучістю ведуть нашу літературу в різницю на заріз. Щоб не одбиватся од народньої мови, с'трудовникам газет та журналів треба принаймні врядогоди йїздити на села, щоб побалакать з людьми. Тимчасом наші журнальні пісьменики сидять в редакціях по великих містах, замкнуті в кабінетах, мов сільські престарезні баби на печі. А якби вони побували на селі, та ще й повештались по ярмарках з записною книжкою в кишені, як вештаюся я що—року влітку та розмовляю с селянами, то міні не довелось би, вживаючи будлі—які народні слова, ставить в скобках або в лапках переклад піх

слів на великоруську мову спеціально... задля їх, бо я добре постерегаю, що деякі українські народні слова будуть їм... здаватися чужоземськими, чужомовними, або вигаданими...

Врешті додаю оцей невеличкий уривок поезій, написаний талановитим українським поетом саме в той час, як в Галичині заводили офіційально Кулішів фонетичній правопис і викинули с старого Максимовичового стимологічного правопису букви: ы, ѣ, ь і Ѡ з дашком (кѠнь—кінь). Ці вірші не були надруковані, але подавались через руки. Тодішня стара, чи москвофільська партія в Галичині підняла гвалт. Посипались протести й навіть москвофільські вірші; намовляли й намоторювали навіть сільські громади подавати завідомління в львівську школьну раду. Тоді наш відомий поет написав оце „Криве дзеркальце“ на москвофільську мову старої партії, схоже на стародавні „Плачі“ й „Жалі“, хоч у цих віршах чується ще бадьористий тон старих москвофілів. Цей утвір був багато білший, ніж я подаю, але початок його я забув. Заголовок його був такий: „Оно звучить так“!

За ери, за ять, за ер!
 Гей не лячно нам тепер
 Всіх росправ фільольгічних,
 Студіумів всіх критічних.
 Ми від них затчем наш слух,
 Ба втримаем руський дух!
 Об наш лоб міцний, нерушний
 Кажна довбня розібьєсь,
 Й вірний русин й прямодушний
 Ріднов справов піднесеєсь.

Щоб старі русини не тужили й не побивались за сподобною для їх буквою—ь, Желихівський позначкував його двома точками зверху над ї, котре виникло з букви ѣ, та й обсіпав цілими хмарами маку книжню галицьку мову, проти котрої врешті небіжчик Грінченко запротестував в свої брошурі „Три питання“.

При цьому я подаю вже новіші „Поезії в прозі“, перелицьовані таксамо невідомим міні автором з давніх, відомих

в нас віршів певно якогось українця, котрий написав пародію на мову віршів давнього великоруського поета XVIII віку Тредіаковського в поезіях, як він виспівує красу весни в своїх віршах... „Оно звучить вже отак“...

Весня процвітає, сонце палає. Поють птачки сї синички, хвостом машуть ї лисички. На городі бузина, а в Києві дядько. На городі вілє, а в світї весїлле. Вларили в кимвали, заграли у труби, заревїли груби. Валують димом цегельні, смердять костопальні, гудуть сахарні; репетують птиці, сміються суніці. Заграли у труби, засьпївали в губи. Зайць—в'сколи, баба в'боки. Пішла баба у танець, а за нею горобець рішенець. А макогун під хатою аж гадає з лопатою. Корови, крави та тельці по гільочках стрибають; юнаки, раки та ченці туди ж за ними поспішають.

Сонце сяє, процвітає, на весь світ палає; рахує скарби, рухає жаби, вабує й баби; і киває, і моргає та брикає, й хвоста задерає.

Ревуть труби, в небі палають груби; гуркають гармати та лють аромати. Шумлять дрєвеса, увїгнавшись в небеса: і клюква і бруква; і суніці й полуниці, і високая ялина, і червоная калина. Яку весна радїсть несла в торбі за плечима! Пішов відгук, лунав надгук! В серці відчуваня й підчуваня, і вчутя й півчутя, й чвєртьчутя, і стрібаня і дряпаня.

Стрекошущу цвіркунови в'злене зладе сушу, і вечерню червецови у мешканю яскраво поюшу,—елефанти ї леонти, ї кроки ї карки; і проїви й поторочі, і черниці і ченці, й бадьористі удівці, і стрібучі молодці, й танцюристі удовиці, й велелїпні молодиці, й болотяні кваки, і веселі раки, і поющі котяки мишодраки, і Устрій і Настрій; і орли, зоставив монти й, смикнув сотку за відсотки й сполоскавши глотку, учиня ють браки. О' оскїльки прелюбезно, найрїшучїйш зрячнї! карколомно преполезно, й недосїчно й пересїчно, ще й сугубо смачно!

Цей гімн весні, як вольний „переспів“ давніх віршів якогось українця, котрий колись написав відоме „Криве

дзеркало“ мови Тредіаковського, може знадобиться й тепер, як криве дзеркало мови д. Євшана, д. Залізка, д. Кревецького, д. Гетнера й декотрих і українських і галицьких літераторів, котрі звикли писати сливе старою мовою. І як міні здається, цей утвір можна надрукувати і в календарі для українського народу—„Село“; бо і великоросси, і галицькі поляки, і навіть наші декотрі українці й галичани, і українські наші молоді декадентські письменники думають, що український народ одразу розбере й зрозуміє усяку мову, мов давній римський кардинал Моцофанті, котрий вмів говорити й розмовлять у Римі с прочанами—паломниками на тридцятьох мовах та говірках Європи.

Як чехи вперше почали видавати чеські газети в час свого національного ородіння в перші половині минувого віку, то видавали їх якоюсь мішаницею, мішаючи докуни живу народню мову с старою чеською мовою, та ще й додаючи німецькі слова, нахалані од довгого завсіднього вживання в школі і вдома німецької мови. Само по собі цієї робляної, якоїсь надто склэдчастої (сложної) та штукованої мови народ не спромігся гаразд зрозуміть. Це було якраз так, як теперички сталося в нас на Україні. Тоді видавці наїняли для редакцій по одному здатному й дотепному селянинові с платою грошей за службу, передніше читали їм рукописи кожного номера, щоб вони сказали, котрі слова вони розуміють, і котрих не розуміють, викидали незрозуміливі для їх німецькі та старочеські слова і потім вже одсилали до друкарні.

Таксамо робив і шановний популяризатор д. Волошинівський, видавець „Світової Зірниці“, розпочинаючи своє видавництво для українського народа. Він сам зріс у селі недалеко од Кам'янця-Подільського коло грляниці Буковини, де вже говорять галицькою мовою. Бо од самої грляниці в Подільщині до Проскурова й вище на Волині в староконстантиновському повіті йде смуга не білше, як по двоє сіл, де вже говорять галицькою підмовою чи говіркою, одривають ся од дієсловів і ставляють його окроми перед дієсловами:

ся робить, ся стало і т. д. Д. Волошиновський прийняв на службу в редакцію молодого сільського вчителя родом таки с селян, с самого осередку подольської губернії, з Брацлавщини, де говорять гарною українською мовою, і цей селянин спочатку виправляв мову в „Світові Зірниці“, поки редактор, перейшовши на життя недалечко од Жмеринки, сам добре виправив свою мову. Отак треба б робить і нашим видавцям в Києві журналів та газет, а найбілше видавцям „Ради“, „Світла“, „Засіва“, „Україн. Хати“, окрім хіба „Ріллі“ та „Дніпрових хвиль“, для котрих нетреба ніякого напутника (інструктора, наставника), окрім хіба сутрудовника д. Жимгайла. Може б аж тоді наша публіка не глузувала й не сміялась з журнальної книжної мови, і не ляяла й не кляла їйї з досади, а міні не довелось би згаять *півтора року* на цю нудну полеміку для оборони української мови, схожу на давню полеміку наших полемистів минулих віків, оборонявших свою віру й національність од нападів і пропаганди давньої Польщі, або на полемичні писання для оборони української мови й пісьменства в XIX віку од нападання деяких великороссів в ті моменти, коли ще—то було безпешно й виступать с такою обороною в пісьменстві.

Цім нападанням на нас здається й кінця не буде. Бо Україна, це ніби похиле дерево. А „на похиле дерево і кози скачуть“, як кажуть у приказці. Нападання звідусіль не перестають і досі. А ці усякові тенденції дуже гальмують зріст і розвиток України, а найособливіше стають завадою для розвитку нашого народа. Розуміння віри заслоняні для його стародавньою церковнославянською мовою, зовсім незрозумілою; школа й просвіта заслоняні другою заслоною—великоруською мовою. А тут на тобі ще одну заслонку—вже од галичан і їх книжної мови. А наші мовні перевертні ще й допомагають їм, затуливши цілі разки українських слів приставками—неначе заслонками, або напхавши мову такими словами як от: ріжні, відріжнять (одрізнять), чекати, тримати, окремо, рахувати, і т. д. на котрі селяни

тільки очима лупають, ловлячи значіння й тямую в словах наздогад, навмання, читаючи ніби полапки. До обрусенія прилучилось ще й систематичне „обрусиніння й обгаличчєння“, задумане проф. Грушевським та галичанами. Яка сумна доля нашого народу! Невже його призначило саме історичне живоття тільки на пátолоч, притиски звідусіль і пригноблення його розвитку, на якусь вігнойку (удобрєнє полів) для когось і для чогось? В Галичині народ розвиватиметься швидче, бо галичани видають книжки, писані галицькою підмовою, навіть перероблюють задля його наші українські книжки, змінюючи в їх мову, щоб примитикувати їй до мови свого народу. А ті ж самі галицькі пісьменики видають книжки для українського народу і зумисне вставляють галицькі й польські слова, ще й закривають покришками цілі низки слів своїм провінціяльним—від. Міні не раз казали на селах селяни, що не розбереш, що то таке—відчини, відчепись; чи воно—зачини, чи причини, чи одчини, чи зачепись, чи причепись, чи одчепись. Спинисся, читаючи, та й думаєш, що то за чудасія. І ця тенденція проводиться в наш час тоді, коли на Україні на всю державу—найменчий процент пісьменних селян, а в Київщині, де найбагачча народня мова, на 100 селян припадає 14 душ пісьменних, як свідчить в свої статті д. С... в петербургському журналі „Земское Дѣло“ 1911 г. № 17. „Первое кiev. губ. Земское Собрание“.

В нас тепер на Україні витворяють таке, чого нема нігде по всі Європі. Закон „незачіпальности мови“ авторів, пануючий по всі Європі, неначе не животіє для українських пісьмеників та авторів. Їх мову гнуть, псують, ламають, хто тільки схоче, кожне по свої вподобі, або на галицький зразець.

Спочатку 1912 року почала видаватись в Харкові нова українська газета „Сніп“. Колись в Харкові якийсь певно галичанин видав один номер газети „Слобожанщина“, писаний чудернацькою галицькою мовою, котра намішила увесь мир християнсько-український. Новий „Сніп“

Йде потроху тією ж таки стежкою, що стосується до мови. Правда, стиль в усіх сутрудовників цієї газетки гарний, легкий, плавкий, сливе скрізь однаковий, так що в цьому навіть непримітно індивідуальности сутрудовників, бо не примітно ніякої одлічки й різнаці в стилі опрічніх пісьмеників, неначе хтось один пише усеї номер за одним присідом. Скрізь бачимо газетний стиль досвідніх в ці справі газетчиків... Газета в прямванні та в поглядах демократична й прогрессивна, чи то пак, як кажуть в Галичині—радикальна. Але в її одділ хроніки й бібліографії дуже слабкий, чим дуже багаті, може й найбагатчі од усіх наших газет „Дніпрові хвилі“. „Сніп“ дуже мало досвідчений (освѣдомлений) в ці справі, бо провінціяльним газетам ця досвідченість не легко дається.

Але що стосується до синтактики й етимології в мові, то ця річ мене і вдивила, і засмутила: тут я бачу й наче чую потроху мову страшної „Слобожанщини“, або мову „Громадської Думки“, або й теперішньої „Ради“ та „Засіва“. Перший номер скомпонував якийсь захожий галичанин. Номер починається так: „З новим роком *здоровимо*“. Починаємо сніп *щирого збіжжя*?! (це б то по—українському пашні, але пашня—це ж вимолочене зерно в мішках). *Лише* де-не-де в нас колосок пшеничний бує (це латинська синтактика). Цей „Сніп“ повний не зерна, а такого галицько-польського кукілю, як от: на перешкоді (на заваді), подорожує (мандрує), нині, клюб, на́рід, оголосити (оповіщать), уявлення (уявління), *ся* подія обговорена (оббріхана) й усунена (всунута, замість одсунута). І скрізь натикано провінціяльного й галицького—від, сей, рух (рушіння), сю, житте, знань (знаннів), рішучо (наважливо), оголошень—(сповіщеннів, оповісток), він спричинився (виходе—став причинним, причинуватим, здурів, скрутився, як вівця од метлиці), іstownання—(животіння), помешканя (житло) і т. д. До цього додані ще й апострофи: б'ється, б'є, п'є, п'єса, це б то усе те, що вже давно в широкі публіці стало прізвищем для українських газетчиків і предметом смішків. Можна загалом сказати про мову, що це сніп

пшениці, але пополовині с стоколосом та кукілем, що стосується до поодинчих слів та форм етимології, вже покинутих талановитішими українцями, окрім само по собі галицьких органів у Києві. Сутрудовники в „Снопі“ вливають в старі міхи нове вино, навіть новісіньке, чи „новіське“, як пише д. Грушевська в своєму перекладі оповіданнів Доде, котрих мову, це истинно криве дзеркало, вже оцінував хтось в 8 номері „Дніпрових хвиль“ за цей рік, і я вже не буду розбірати її мови.

Як відомо, друга державна дума перед самісіньким роспуском заповістила, щоб викинули з великоруської книжної мови оту непотріб (дрянь), оті букви: ъ та ѣ, як зайву трухлятину, заважливу для школярів. Завідомили за це в Думі ліві ліберальні партії. В наших харківських радикалів така справа йде напереверт, навпаки. В думках та поглядах вони демократи й само по собі посовуються уперед, а в мові повертають назад, мов суворинські *назадники*, (як їх продражнив навіть Суворин); повертають до старої мови галицької, це б то трохи не до мови за часів вавилонської велитенської башти, за що Бог змішав до купи усякові людські мови. Але од цієї мовної вавилонської башти, до другої окіянської велитенської башти „Титаніка“ в плині часу віків зовсім таки не далеко. З нашого мовного „Титаніка“ вже посипались в окіян „Громадська Думка“ і „Шершень“, і „Вільна Україна“, і „Запорожже“, і „Село“, видаване будієм—то для українського народа. Те ж саме трапиться і з „Снопамі“, і „Засівами“, і усяковими книгами... з усіма українськими виданнями, писаними робляною й стародавньою, і навіть смішною для української широкої публіки галицькою мовою, а не живою народньою українською мовою само по собі з додачею вдатно складяних неологізмів таких, що їх одразу розбере кожне й зрозуміє тямуче (смысль) в течії написаних мислів та думок. А самі сьогочасні мовні „Титаніки“, як от „Записки наукового львівського товариства“ й інші... „титаніки“ тонуть на дно архивів... Але досвід, здається, ніколи гаразд не навчить наших україн-

ських письменників, само по собі вилучаючи (исключая) найталановитіших між ними й далекосягліших на вдачу, як от М. і Я. Новіцькі й інші, котрих я вже полічив передніше. Сипляться в окіян забуття газети й книжки, а наші декотрі тенденційні українці такі ідеалісти та теоретики, та оптимісти, що нічого за це лихо й знати не хочуть і кажуть, що якось—то воно та буде усе гаразд і станеться по—нашому. „Ти йому—образи в руки, а він каже—лубья“,—приказують у приказці люде на селі. Мабуть такі вже українці на вдачу, коли й народ це запримітив. Харківський „Сніп“ це орган таких „радикалів“, котрі одним боком переднякі, а другим боком назадники, водно́раз простують і соб, і пабе. Вони ніби й демократи, але встоюють за стародавню ненародню мову, зовсім негодящу для просвітности народу; йдуть одним ступінем уперед, а другим повертають назад сливе до Ноя й всесвітнього потопа. І це все чудно так, що й трудно збагнути розумом таку плутанину і роскидчасту, і надто складчасту (сложную) несистемність пересвідчень та поглядів в ентузюстів „Снопа“. І це міні ще дивніше, що сам шанівний видавець родом з золотоноського повіта, де говорять зразцевою наддніпрянською мовою. Але я добре вже досвідчився, що видавці зовсім не вмикаються в справу видання, а редакторі роблять усе по свої впадоби і по своїх пересвідченнях. Єсть у „Снопі“, як і в усіх галицьких газетах, і невдатне галицьке слово: „заснувати газету, заснували школи“. На селі кажуть: павуки заснували кутки, заснували вікно, або кажуть: в мене неначе заснувало шось очі; бачу, як через сито. По народні мові треба писати: завели школу, завели фабрику або завод, завели нові крамниці, магазини. Пишуть же і повеликоруський—„учебныя заведенія“. Церкви закладають, як і хати. В великоруські мові слово—основа (потрясеніе основ) зъявилось од того часу, як у Петербурзі видавався український журнал „Основа“. Замість слова—основа, треба писати—грунт в тих випадках, де трапиться мова за такі предмети.

Вже сливе при закінченні своєї статті я достав с почти прислані міні петербургським „Благотворительнимъ Обществомъ“ нові видання українських книжечок для народа і меж ними дуже цікаву книжечку В. Чикаленкової „Підземне царство“ (переклад книжечки В. Лункевича), цікаву не тільки для народа, але й для нижчої міської інтелігенції. В ці невеличкі книжечці розказана історія живого живоття на землі од його початку й до останнього часу, це б то історія розвитку животин, рослин, риб та усякого птаства на землі й усякових живих сотворіннів у морі. Книжежка написана народньою українською мовою й гарним стилем, звичайним у батька авторки, як і інші його книжечки по сільському хазяйству, ще й з гарними малюнками усякових найдавніших сотворіннів: ящурів, гадюк, дивовижних велитенських животин, та птиць, та їх велитенських кістяків, викопаних в шарах землі. Усі ці чудернацькі ящурі, животини, риби й гадюки намальовані дуже гарно. Синтактика в мові в книжці сливе скрізь народня. Але що стосується до чистоти мови, то мову в ці книжці неможна назвать зразцевою по чистоті, якою були написані усі передніші книжечки д. Чикаленка. Це мене дуже здивувало і навело на мою душу і смуток, і скорботу за долю нашого популярного народнього пісьменства.

Шановна популяризаторка знать земетилася пануючою пошестю тенденційних усяких молодих пісьмеників і... стала на небезпешну стежку зьєднання української мови з галицькою, котру вже обсміяла наша публіка. Вона напхала в чудову мову народню от яких галицьких і павить польських слів: окремо, окремиий, майже, ріжні (усякові) частини, сторінки „Літописі землі (листки, бо сторона, сторінка,—це по народній мові—край); зграбні, незграбні (доладні, зателепуваті), почвара, почвар (страховищ), відріжнятись (одрізнятсья), ріжноманітні населення (насеління), малп (польск.) мавп, очі оточені кістками (обтикані, обкладяні), суреля (по—укр. цуреля, од слова—цурка), ріжноманітні, найплодовитіші (найплодучіші), насправді (?), по крєвности, вказує на крєвність (польське,—показує, натякає на рідню, на порідніння), ви-

сновок (вивод, загальна думка; ріжнися од бронтозавра (од-різнявся), назва (назвище, як от—прізвище), витривалий, тривкий (видержливий, дерзкий), звідти, звідки (звідтіл), спогади (згадки), скорина землі (шкуринка землі), пристрій крил (приряддя, зняряддя), нерухливий (нерушливий), пристосовані (примитиковані), кроки (ступіні), удосконалився (став кращий), кам'яний угінь (земляне вугілля—кажуть на селі), істнує (животіє), істнування (животіння).

Усі ці польсько-галицькі слова для селян здаватимуться таксамо допотопними „почварами“, як і намальовані мастодонти, бронтозаври та ящурі і т. д. Але ті давні страховища примаймні намальовані й назвища їх підписані, а оті „почвари“ в мові навіть не підписані хоч в скобках в перекладі.

Чудову мову в книжці авторка зумисне неначе потрусила сміттятм, вхопивши жменю його може с середніх віків „Літописі земляної шкуринки“. Як тільки шановна авторка піде й далі цією стежкою, то народ втратить гарного популяризатора, бо йіі книжечок народ не читатиме, як не читає й галицьких.

Окрім цього є в шановної авторки є чудні провінціалізми; у чотири сажени (у чотири сажні; в народ. мові—сажень тільки муж. рода). Авторка пише то рости́н, то росли́н, а я чув од людей слово—росли́на (це як от: билина, бадиліна, стеблина і т. д.); в неї скрізь стоїть: звірі́ годувались їжею, а по народньому треба сказати: живі́лись поживком, бо кажуть: і черв'як поживку́ шукає (пищі́ шукає), а не тільки чоловік; годують кабани на сало, та годують матері́ дітей по́кормом. На селі кажуть не ящі́р, а ящур. „Сиди, сиди, ящуре, в горохья́нім ві́нку (весня́нка); гилки́ дерев—гі́лькі́ дерев, а гилка́ це пали́ця, котрою́ бьють́ мя́ч; толуб—тулуб, скорина—шкуринка; розі́пнути́ хри́ла—розче́пі́рять кри́ла або пальці́; хвойні́ й листвяні́ дерева—соснові́ та листяні́ дерева.

В книжці скрізь стоїть слово життя́ замі́сь—живоття́; замі́сь народнього слова животи́на стоїть живи́на, неначе це те, що по—руський кажуть *живность*; пташина (птаство), але

це поодича птиця, як і звірина, рослина, як співають у пісні: „У полі билина, йї вітер коливає; що найменча пташина (пташечка) та й та собі пару має (васильків. пов.).

Автор скрізь пише за животів, і нігде нема в книжці слів — животина (животное), живоття (жизнь), животіть (существовать).

І в книжці скрізь написано *лиш*, *лише* в значінні — тільки, бо авторка певно вже забула українське: дай лиш! Авторка вживає слово — мешканці (жителі) моря, оповідаючи за давніх велитенських морських гадюк мозазаврів й инчих. І хто с селян та й не селян зрозуміє це польське слово? Міні здається, що прості читальники подумають, що це одно з назвищ морських гадюк, як от мозазаври, або якісь іхтіозаври, котрих є безліч в книжці. І де авторка чула слова *війна*, *війни*, коли на Україні скрізь кажуть: война, войны? Між животинами й звірями авторка згадує за молокосущих *жуїкових*, що жуять жуїку. Вона мабуть забула, що воли *ремігають*, і з цієї причини треба звать цю породу — ремігачючими, а не зателепуватим (незграбним) словом — жуїковими, що взято з галицьких учебних книжок. Замість польського слова — удосконаління, удосконалився треба б було писать — покращання, покращала, получчала порода, як кажуть на селі. В нас не кажуть — *гарний на вигляд*, а гарний на взір, (хороший на вигляд по — великор.). Авторка пише: звір був *озброєний* замість *узброєний*, по аналогії с словами: убранный, вработный.

Врешті всього авторка не забулася на прикінці книжечки кинуть ще одно модне слівце в усіх сливе сьогочасних пісьмеників — *рахувати*. Бо тепер же усі *рахують* в книжках, а не лічать. Слово *лічить* зовсім викинули с книжок, не наче воно й не животіє в живі мові на Україні.

Невже авторка думає, що наші читальники знають значіння отіх усякових — ріжниць, почвар, рахунків, удосконалює і т. д.?

Міні здається, що вона знає за це добре, але... в неї є своя тенденція — забивать в українські голови клином отакі слова, котрих українці і... не розуміють...

Невже авторка не стямкує, що вона вносе в українське пісьментство коли не *смерть*, то гальму, а не живе життя, котре вже загальмували галичани с проф. Грушевським...

Авторка ставить скрізь українське—од, а галицьке—від кинула тільки подекуди. Це зробляно розумно. Це *від* можна написати раз або два в книжечці, щоб у нас знали, що животіє десь така форма, бо... наша публіка ніколи не читатиме галицьких теперішніх книжок та виданнів навіть тоді, якби усі наші письменици вживали від, бо це мало помогло б справі.

1912 року.

Кінець.

